ANADİLİ TÜRKÇE OLANLAR AÇISINDAN ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDEKİ SIFATLARIN İSMİN HALLERİNDEKİ KULLANIMI

Emel DEMİRÖZOĞUL

Yüksek Lisans Tezi
Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Bahar DEMİR
2015
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Emel DEMİRÖZOĞUL

ANADİLİ TÜRKÇE OLANLAR AÇISINDAN ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDEKİ SIFATLARIN İSMİN HALLERİNDEKİ KULLANIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Bahar DEMİR

ERZURUM – 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

06/07/2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "ANADİLİ TÜRKÇE OLANLAR AÇISINDAN ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDEKİ SIFATLARIN İSMİN HALLERİNDEKİ KULLANIMI" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

06/07/2015

[Emel Demirözoğul]

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Bahar DEMİR danışmanlığında, Emel DEMİRÖZOĞUL tarafından hazırlanan bu çalışma 06 / 07 / 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Bahar DEMİR İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Svetlana AIUPOVA İmza: .....

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Shalala RAMAZANOVA İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06 / 07 / 2015

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
ÖNSÖZ ..... **V**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKÇEDE SIFAT TÜRLERİ

1.1. SIFATLARIN TANIMI **2**
1.2. TÜRKÇEDE SIFATLAR VE TÜRLERİ **4**
1.2.1. Niteleme Sıfatları 4
1.2.2. Belirtme Sıfatları 5
1.2.2.1. İşaret (im) Sıfatları 5
1.2.2.2. Sayı Sıfatları 6
1.2.2.3. Belgisiz Sıfatlar 9
1.2.2.4. Soru Sıfatları 10
1.2.3. Unvan (San) Sıfatları 11
1.2.4. Pekiştirmeli Sıfatlar 11
1.2.5. Küçültme Sıfatları 13
1.2.6. Sıfat Tamlaması (Sıfat Takımı) 14
1.2.7. Adlaşmış Sıfatlar (Sıfatların Ad Gibi Kullanılması) 16

İKİNCİ BÖLÜM
ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDE DİLBİLGİSEL BAKIMDAN SIFATLAR

2.1. RUSÇADA SIFATLAR VE TÜRLERİ **19**
2.1.1. Niteleme Sıfatları (Качественные имена прилагательные) 19
2.1.2. İlgi Sıfatları (Относительные имена прилагательные) 21
2.1.3. Mülkiyet Sıfatları (Притяжательные прилагательные); 22
2.2. YAPILARINA GÖRE SIFATLAR **22**
2.2.1. Uzun Sıfatlar 22
2.2.2. Bileşik Sıfatlar 23

2.2.3. Uzun Sıfatların İncelenmesi 23
2.2.3.1. Düzenli Sıfatlar- Kökü Vurgulu Sıfatlar (-ый/-ий) ; 23
2.2.3.2. Soneki Vurgulu Sıfatlar (-ой); 24
2.2.4. Uzun Sıfatların Yapısal Özellikleri 25
2.3. SIFAT GÖRÜNÜMÜNDE OLAN İSİMLER 26
2.4. BİLEŞİK SIFATLAR 26
2.5. KISA SIFATLAR 27
2.6. ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDE SIFAT KATEGORİLERİNİN ANLAMSAL TEMELİ 28
2.6.1. Sıfatların Türlerini ve Dilbilgisel Biçimlerini Anlama 28
2.6.2. Sıfatların Resmi Biçimleri ve Sıfatların Başlıca Dilbilgisel Türleri 35
2.6.3. Nitelik Sıfatlarının Temel Oluşumu 36
2.6.4. Aitlik Sıfatları 38

SONUÇ 48
KAYNAKÇA 49
EKLER 50
EK 1. SÖZLÜK 50
ÖZGEÇMİŞ 57

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANADİLİ TÜRKÇE OLANLAR AÇISINDAN ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDEKİ SIFATLARIN İSMİN HALLERİNDEKİ KULLANIMI

Emel DEMİRÖZOĞUL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bahar DEMİR

2015, 57 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Bahar DEMİR (Danışman)
Prof. Dr. Svetlana AIUPOVA
Yrd. Doç. Dr. Shalala RAMAZANOVA

Hazırladığım bu çalışmada anadili Türkçe olanlar açısından Rusçayı öğrenirken özellikle sıfatlar konusunda ne gibi zorluklarla karşılaşabilecekleri açıklanmaya çalışıldı. Anadili Türkçe olanların da bir bakıma Rusça öğrenmelerinin bu anlamda biraz zor olduğu gözlemlenmiştir. Çünkü yabancı bir dil öğrenmek için önce anadili iyi bilmek ve tamamı olmasa da örtüştürebilmektir. İşte bu noktada Türk dilbilgisinde nesneler veya kişiler ayrı ayrı kategorilere ayrılmadığından Rusça öğrenmek biraz daha zorlaşır. Sadece sıfatları ele alırsak Türkçede gayet sade bir şekilde oluşturulan sıfatlar Rusçaya baktığımızda neredeyse her nesne için değişikliğe uğramaktadır. Bu da anadili Rusça olmayanların işini biraz daha zorlaştırmaktadır.

Yapılan bu çalışmada sıfat kategorileri tek tek incelendi ve Rusçada sıfatlar oluşturulurken hangi kelime hangi değişikliğe uğramış ve hangi ekleri almış tablolar yardımıyla gösterilmiştir. Türkçe sıfatların oluşumu ve Rusça ile farkı daha iyi görebilmek adına dilbilgisi bakımından Türkçe sıfat gruplarına da değinilmiştir.

Ayrıca Rusça olarak ele alınan sıfatları daha iyi anlayabilmek adına son bölümde sözlük şeklinde bu sıfatlar eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, sıfatlar, ismin halleri

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE USAGE OF ADJECTIVES WITH THE NOUN CASES IN MODERN RUSSIAN LANGUAGE FOR TURKISH NATIVE SPEAKERS

Emel DEMİRÖZOĞUL

Advisor: Assoc. Prof. Bahar DEMİR

2015, Page: 57

Jury: Assoc. Prof. Dr. Bahar DEMİR
Prof. Dr. Svetlana AIUPOVA
Assist. Prof. Dr. Shalala RAMAZANOVA

In my study I try to explain the difficullties when learning Russian especially related to the Adjectives for Turkish native speakers. In this regard it is observed that Russian language is a little difficult to learn for Turkish native speakers. Because learning a foreign language requires to know the mothertongue well and match it up although to a lesser extent. Herein learning Russian becomes more difficult since objects or persons are not categorized according to their genders in Turkish grammar. If we examine only adjectives, they change for almost every object in Russian while they are simply formed in Turkish. This makes it difficult for learners whose mothertongue is not Russian.

In my study the categories of adjectives are individually examined and tabulated to show which word is changed and takes which affix. In order to see the difference between Turkish and Russian in terms of forming adjectives, I also refer to the adjective groups in Turkish.

Furthermore, in order to understand the referred adjectives in Russian, a glossary regarding adjectives is attached to the last section.

Keywords: Russian, Turkish, adjectives, noun forms

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının konusu, Rusçada sıfatların oluşumu, kullanım alanları ve ana dili Türkçe olanlar açısından Rus dilini öğrenirken özellikle sıfatlar konusunda benzerlikler ve farklılıkların ne olduğunu incelemektir. Çünkü Rusçada sıfat konusu anadili Türkçe olanlar açısından zor ve karışıktır. Ayrıca sıfatların iki dilde oluşumunu anlayabilmektir. Sıfat konusu cümle ögeleri arasında önemli bir rol oynamaktadır. Her dilin sıfat oluşum şekli bir diğerine göre farklılık göstermektedir. Bunun nedeni ise dillerin her birinin kendi içinde anlamsal ve yapısal işleyişlerinde farklılık göstermesiyle açıklanabilir.

Çalışmanın güncelliği, sıfatların karşılaştırmalı yöntemle ortaya koyulmasıdır. Bu çalışma yapılırken Rus dili ve ana dildeki sıfat kavramlarını bir araya getirerek dilbilim terimlerinin ortaya koyulmasıdır.

Araştırma amacı, Rusçadaki sıfatların kullanım şeklini belirlemek, Türkçe sıfatlarla kıyaslayarak benzer ve farklılıklarını belirleyip ana dili Türkçe olanların Rus dilini öğrenmelerine katkı sağlamaktır. Buna ek olarak iki dilinde sıfat konusunun en iyi yöntemlerle bu dilleri öğrenmek isteyenlere ayrıntılı biçimde anlatmaktır.

Araştırmanın bilimsel yeniliği, cümlenin en önemli ögelerinden biri olan sıfatların hem Türkçede hem de Rusçada karşılaştırmalı olarak incelenip sunulması, her iki dilde de dilbilgisine ait belirli kurallarla sıfatların incelenmesi ve çalışmada geçen sıfatların Rusça-Türkçe sözlük şeklinde sunulmasıdır.

Çalışmanın teorik önemi, anadili Türkçe olanların Rus dilinde sıfatlar konusunu öğrenirken karşılaşacağı güçlükleri göz önüne alarak, onlara daha kolay öğrenim olanağı sunacak bir çalışma hazırlandığı düşünülmektedir. Sıfatların tüm oluşum şekilleri ayrıntılı biçimde oluşturulduğundan bu konunun daha iyi kavranacağı öngörülmektedir.

Araştırma birçok metod kullanılarak oluşturulmuştur. Türkçe ile Rusça sıfatlar kıyaslanmıştır. Özellikle ana dili Türkçe olanlar açısından kolaylık sağlayacağı göz önünde bulundurularak karşılaştırmalı metod uygulanmıştır. Sıfatların her iki dilde de daha kolay anlaşılması için tablolar yardımıyla sınıflandırıcı yöntem kullanılmıştır.

Çalışma oluşturulurken kendi fikirlerimin yanı sıra değişik dilbilgisi kitaplarından, sözlük ve internet alıntılarından yararlanılmıştır.

Çalışma, bir giriş, iki bölüm ve bir ekten oluşmaktadır. Giriş bölümünde sıfat kavramının Türkçe ve Rusçada oluşum şekline değinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Türkçe ve Rusça sıfatların oluşumlarına karşılaştırmalı olarak değinilmiştir. Sıfatların her iki dilde de oluşumlarında yardımcı olan alt kategorileri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Birçok örnekten de yararlanılarak benzerlik ve farklılıkları vurgulanmıştır. Tüm bunlar oluşturulurken sıfat konusunun daha iyi algılanabilmesi için tablolardan da yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, sıfatların kullanımı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Rusçanın ana dili Türkçe olanlar açısından zor bir dil olduğunu da göz önünde bulundurarak örnekleri daha iyi analiz ederek tablolardan ve gerek Türk gerekse Rus dilbilgisi kitaplarının detaylı bilgilerinden yararlanılmıştır. Her bir nesnenin çekimini daha iyi kavrayabilmek ve Türkçeye daha iyi aktarımı yapılıp daha iyi anlayabilmek için Rusça sıfatların soneklerine de detaylı olarak yer verilmiştir.

Çalışmanın Ek 1 kısmında sıfatlar sözlük şeklinde verilmiş, çalışma içerisinde yer alan ve çoğu örnek niteliğinde kullanılmış sıfatların neredeyse çoğunu kapsamaktadır. Bu sözlük neredeyse küçük Rusça-Türkçe sıfatlar sözlüğü gibi işlev sağlamıştır ve sıfatların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmamda bana her konuda yardımcı olan, bilgi ve tecrübeleriyle katkıda bulunan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Bahar DEMİR'e, değerli bölüm hocalarıma ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Emre KIRLI ve Arş. Gör. Özlem DİBEKOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum-2015 **Emel DEMİRÖZOĞUL**

GİRİŞ

Cümlenin öğesi olarak sıfatlar anlatıma zenginlik katması ve varlıkların rengini, şeklini, durumunu, miktarını belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Tüm diller incelendiğinde sıfatların sözcük bakımından zenginliği de bunu kanıtlamaktadır.

Türkçede sıfatlar çok açık ve net bir şekilde oluşturulmaktadır. Sıfatların cümle içindeki konumu isimlerin önündedir ve genellikle sıfatlar yalın oluşturulur. Fakat Rusçaya baktığımızda bu durum biraz değişikliğe uğramaktadır. Bir sözcüğün durumuna göre sıfatta şekillenmektedir. Mesela isim yalın haldeyse sıfatta yalın halde oluşturulur. Fakat isim dişil, nötr ve ya eril haldeyse bu isimlerin sonekleriyle uyum sağlayacak biçimde sıfatlarda aynı şekilde oluşturulur. Kısacası sıfatlar isimlerin kölesidir diyebiliriz. Türkçede sıfatların cümle içerisindeki konumu her zaman sıralanışına göre aynıyken, bu durum Rusçada farklılık gösterebilir. Yani, hem niteleme göreviyle isimden önce, hem de yüklem göreviyle isimden sonra kullanılırlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇEDE SIFAT TÜRLERİ

1.1. SIFATLARIN TANIMI

Sıfatlar, isimlerin ya da diğer sıfatların önüne gelerek onları miktar, sıra, konum, renk, biçim, durum, bıraktığı izlenim vb. gibi çeşitli yönlerden tanımlayan, tarif eden sözcük türüdür. Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Sıfatlar genellikle diğer sıfatlardan veya isimlerden önce gelir. Varlıkları tarif eder, anlatıma zenginlik kazandırır ve çıkarılması durumunda cümle anlamsız hâle gelmez. Sıfatlar Türkçede önadlar olarakta karşımıza çıkar.[1]

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır. Eğer nesne birçok vasfı olan bir varlık değil de yalnız vasıftan ibaretse o takdirde sıfat nesnenin ismi olur. Mesela yeşil otun, yaprağın bir vasfının adı, yani otun yaprağın bir sıfatıdır. Fakat tek başına bir rengin asıl ismidir. Demek ki sıfatlar asıl isimleri başka olan nesnelerin bir vasfını belirttikleri zaman sıfat, tek vasıftan ibaret olan nesneleri karşıladıkları zaman isimdirler. Mesela yeşil göz, sıcak oda, iki kişi misallerinde yeşil, sıcak, iki yanlarındaki isimlerin sıfatları; yeşil, sıcak, iki misallerinde ise yeşilin, sıcağın, iki sayısının isimleridir. Şu halde sıfatlar tek başlarına vasıf ve belirtme isimlerinden başka bir şey değildirler. Bu isimler, bu vasıf ve belirtme isimlerinden başka bir şey değildirler. Bu isimler, bu vasıf ve belirtme isimleri başka isimlerle birlikte kullanılıp onların bir vasfını veya bir belirtisinin hususiyetini ifade ettikleri zaman sıfat olur, sıfat ismini alırlar. Türkçede sıfatlar vasıflandırdıkları veya belirttikleri isimlerin önüne gelirler. Demek ki sıfat bir ismin başına gelip o ismi vasıflandıran veya belirten kelimedir. Fakat bu kelimeler tek başlarına ortak isimlerden başka bir şey değildirler.[2]

---

[1] http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C4%B1fat

[2] Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, , (20.Baskı), Bayrak Yayınları, İstanbul 1993, 232.

Rusçada sıfatlar yanında yer aldıkları sözcükleri niteleyerek; bu sözcüklerin cinsine, sayısına ve durumuna her zaman uyum sağlarlar. Rusçada sıfatlar; hem niteleme göreviyle isimden önce, hem de yüklem göreviyle isimden sonra kullanılırlar. Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki; sıfatlar isimleri ve zamirleri, zarflar da fiilleri niteler. Rusçada bazı sıfatlar ile zamirler ve bazı sıfatlar ile isimler aynı olmasına rağmen, kullanımları farklıdır.[3]

Sıfatlar, bir durumun doğal ya da dolaylı olarak işaret, nitelik ve konuşma şeklinde oluşmuştur.

Türkçe sıfatlarda ismin karakteristik özelliği dil bilgisel bakımdan önemli değildir ve sadece isim olarak değil, fiil tanımı şeklinde de kullanılır. Bu kategorilerden herhangi biri onlarla bağdaşmaz (kategoriler: cinsiyet, sayı, belirtili ve belirtisiz isimler, yardımcı ögeler, ismin halleri).

Türk dilinde isimler ve sıfatlar arasında net bir ayrım yapmak sadece morfolojik karakterlerden biri ile mümkün değildir ve bu nedenle akılda sıfat ve isim kümesini net bir şekilde ayırmak gereklidir:

1) Morfolojik gösterimleri;
2) Anlam bilimsel (sizin tercih ettiğiniz kullanım kategorisini başka bir anlam veya sıkça kullanılan anlam olarak seçmenizi sağlar);
3) Söz dizimsel kullanımı

Diğer bir deyişle yakınlık kabulüyle kullanılan sıfatların belirlenmesinde; bir ismin, bir maddenin şekillenmesinde ve açıklanmasında aynı işlemler kullanılır: камен упал taş düştü, taş duvar düştü каменная стена упала, cam kırıldı стекло разбилось cam boru kırıldı стеклянная трубка разбилась.

Sıfat olan nesneleri (taş duvar новая стена) ayırt etme, sözdizimsel anlamda imkansızdır; her iki ifade belirtili isim tamlamasına yakındır; diğer bir deyişle anlambilime, sözdizimi ve diğerleri yardımcı olur.

Nesne isimleri sadece özne olarak karakterize edilebilir: taş duvar, sıfatlarla istenen genel anlamda bağlı olarak, çeşitli dilbigisel formlarında olabilir: taştan duvar

[3] Adnan Yaşar, *Grammatika Ruskogo Yazıka Rus Dili Grameri* Вот ваша книга, s. 351

стена из камня, taş gibi duvar стена, словно камень, taş kadar duvar стена, как камень v.b.

Sıfatlar durum ve nesne ile açıklanır; yeni duvar новая стена, yeni yapılmış duvar внов только что построенная стена; sıfatlar da yalın haline dönüşebilir fakat bu şekilde bir eylemin ya da durumun karakteristiğini tanımlamak için kullanılır: yeniden yapılmış duvar заново построенная стена.

Böylece söz dizimsel, anlamsal ve biçim bilimsel göstergeler ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri her zaman ve tam olarak verilir ve konuşmanın belirli bir kısmında belirli bir kelimenin kimliğini belirler.

Bazı isimler soyuttur: baş голова: ana мать, sözdizimsel kurallarına göre bitişik yazılır: baş doktor главный врач ana hat генеральная линия, -sözdizimsel ve anlamsal olarak sıfatlardan ayrılışı: bunlar sıfatları belirlemek için kullanılmaz; cp. Daha çok arka kapı задняя дверь (arka спина); son haberler последние известия (son конец); Orta doğu Средний восток (orta середина); dış siyaset внешняя политика (dış внешняя, наружная сторона) şeklinde kullanılırlar.[4]

1.2. TÜRKÇEDE SIFATLAR VE TÜRLERİ

Türkçede sıfatlar görevleri bakımından ikiye ayrılır:

- Niteleme sıfatları
- Belirtme sıfatları

1.2.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkları niteleyen; yani varlıkların biçimlerini, durumlarını, özelliklerini, renklerini gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir.

Nevin'in solgun yanaklarından akan yaşlar maşrapadaki bulanık suya karışıyor; ince dudaklarının kenarlarından sızarak boğuk hıçkırıklarla titreyen boynuna, göğsüne damlıyordu. (Reşat Nuri Güntekin)

[4] A. N. Kononov, *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka,* Multilingual, Moskova-Leningrad 1956, 134-135

Yukarıdaki cümlede italik yazılmış sıfatlar kendisinden sonra gelen isimleri niteliyor. Sıfatların anlatıma kattığı değeri daha iyi anlamak için yukarıdaki örneği sıfatları atarak okuyalım. Eylem anlamlı iki sıfatı (akan, titreyen) atamayız. Buna karşılık solgun, bulanık, ince, boğuk sıfatları atılabiliyor; cümle bozulmuyor, anlatımda önemli bir aksaklık da olmuyor. Yalnız yanak, su, dudak, hıçkırık sözcükleriyle adlandırılan varlıkların nitelikleri, nasıl oldukları anlaşılmayacağı için imgede istenen biçimde canlandırılamıyor. Bu deneme gösteriyor ki birer soyut kavram olan sıfatlar adlarla eylemler gibi cümlenin ögesi değildir. Görevi, cümledeki adları adların gösterdikleri varlıkları türlü yönden tamlamaktır.

1.2.2. Belirtme Sıfatları

Nitelenmemiş, bir adla ya da belirtici bir sıfatla tamamlanmamış adlar belirsizlik içinde kalır:

Araba hızlanıyor.	Kızlar koşuyor.
Ağaç meyve verecek.	Kedi tırmanacak.

Bu cümlelerde adlar, nitelikleri gösterilmediği; yerleri, nicelikleri belirtilmediği için sınırsız bir genellik içindedir. Bu sınırsız genellik, daha çok belirtici sıfatlarla kısılınca varlığın tanınması kolaylaşır. Varlıkları türlü yönlerden belirten sözcüklere belirtme sıfatı denir. Belirtme sıfatları görevleri bakımından şu bölümlere ayrılır:

- işaret (im) sıfatları
- Sayı sıfatları
- Belgisiz sıfatlar
- Soru sıfatları

1.2.2.1. İşaret (im) Sıfatları

Varlıkları tanıtmak, göstermek için en kesin yol jestlerdir. Ancak yazıda, jestler kullanılmadığı için sözcüklerden yararlanılır.

Bu ev, şu ağaç, o ırmak, o tepe, şu duvar, bu çocuk... Örneklerinde bu, şu, o sözcüklerini kullanırken, çok kez, işaret parmaklarımızla da varlıkları gösteririz.

Anlamca birbirine yakın olan bu üç işaret sözcüğü arasındaki ayrımlara dikkat edelim: bu çocuk, şu çocuk, o çocuk; bu ev, şu ev, o ev...

Örneklerde de görüldüğü gibi "bu" sözcüğünü yakın için, "şu" sözcüğünü biraz daha uzak için, "o" sözcüğünü de daha uzak için ya da göz önünde bulunmayan varlıkları göstermek için kullanırız. Ancak bu kullanım ayrımı kesin değildir. Eşit durumlarda bu sözcükler birbirinin yerine de kullanılabilir. Ancak geçmiş konular için "bu" , sonra gelecekler için "şu" ayrımının gözetilmesi doğru olur.

• İşaret sıfatlarının belirttikleri adlara, kavramlara duygu değeri katmak için kullanıldıkları da olur: *Halk bizim için hâlâ o eski meçhul, hâlâ o çözülmez bilmece...* (Falih Rıfkı Atay)

Ses yok, haber yok. Sessizlik ve habersizlik ümitsizliğe dönmek üzere. Neden susar bu Anadolu? Neden bir kelimesi duyulmaz bu Mustafa Kemal'in? Hilali Ahmer' e gidiyoruz düşünen düşünene. (Falih Rıfkı Atay)

• Yinelenen görevdeş ögeleri belirtirken anlatıma katılan duygu abartılmış olur: *Yanağı gülgûn ü lalin dudaklar O simin sak o ter sib-i zenahlar.* (Aşıkpaşazade Tarihi, XV.)

• İşaret sıfatlarıyla belirttikleri adlar arasına tamlayıcı sözcükler girer: bu yaramaz çocuk, şu ele avuca sığmaz çocuk, o kırmızı boyalı ev...

"işte" sözcüğü işaret sıfatlarını pekiştirir: işte şu bahçe, işte bu adam...

1.2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkları, sayı ile ilgili çeşitli yönlerden belirten sözcüklerdir. Sayıların başlangıcı sıfırdır. Sayılar, sıfırın üstünde ve altında sonsuzluğa uzar gider. Dilimizde sayılar onlu düzene bağlıdır.

Asıl Sayılar: Varlıkların sayılarını bildiren sözcüklerdir: beş parmak, yetmiş iki kuruş, on bin altı yüz kırk kilo, beş buçuk milyon lira...

Asıl sayılar yapıları bakımından üç çeşittir:

Bir sözcüklü sayılar: bir, beş, on, yirmi, doksan, yüz, bin...

Sıfat takımı biçiminde olan çarpımlı sayılar: üç yüz, yedi bin, dokuz yüz, seksen bin, beş yüz milyon…

Öbekleşmiş, toplamlı sayılar: on iki, kırk üç, altmış beş, yüz on dokuz, bin yüz kırk altı, üç bin altı, yüz otuz iki, kırk sekiz milyon dört yüz on altı bin sekiz yüz elli üç...

• Sayıların her sözcüğü ayrı yazılır.

• Aralarına bir sayı sığdırılması kaygısı varsa bütün sayılar bitişik de yazılabilir: yediyüzdoksansekizbinaltıyüzyetmişdört Türk Lirası...

• Rakamlara gelen ek kesme (’) işareti ile ayrılır. 145’ten 23’ü çıkaralım, 1919’da başlayan Kurtuluş... , 6418’in yarısı... ,1958’lilerin yoklaması...

• Asıl sayılar, varlıkların sayılarını belirttikleri için kurdukları tamlamalardaki adların çoğullanmaması gerekir. Ancak sayılar ve sayılarla kurulan sıfat tam- lamaları birer toplam, birer deyim, birer terim değerinde klişeleşmiş olunca -ler ekiyle çoğullanır: kırklar, yediler, binler, on binlerin dönüşü, üç büyükler toplantısı, kırk haramiler, üç aylar, yedi deliler, Beşevler...

• Sayı sıfatlarından sonra gelen adlar, daha önce geçen tümleyenlerine uymak için de çoğullanırlar:

Size karşı erkeklerin haiz oldukları bir haklarını söyleyeyim. (Cadı, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• Asıl sayılar, üleştirme anlamında kullanılınca ya da ayrı varlıktaki sayı ile ilgili şeyleri anlatma durumunda olunca tümlenenler çoğul kullanılır:

Y. ile V. iki elleriyle kalçalarını tutarak sarsıla sarsıla gülüyorlardı. (Billur Kalp, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• Belirtme sıfatı “bir” den sonra kimi sözcüklerin çoğullanması anlatıma abartı katar:

Ben onu bir yerlere iç güveyisi veremem. (Tutuşmuş Gönüller, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• Abartmayla çoğullanmış sayıların belirttikleri adlar da çoğul olabilir: *Binlerle, binlerle liralar verdiler.* (Eşkiya İninde, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• Yarım, çeyrek gibi nicelik bildiren sözcükler de sayı sıfatı görevindedir: yarım saat, yarım elma, yarı gece, çeyrek saat, iki buçuk kilo...

• Asıl sayılarla belirtilmiş ölçü ve tartı tamlamaları birer belirtme sıfatı gibi kullanılır: üç metre kumaş, iki kilometre yol, on beş kilo şeker...

Sıra Sayıları: Varlıkların sıralarını belirten sayılardır: onuncu yıl, beşinci sınıf, yirmi sekizinci okul, altıncı ev...

• Ünsüzle biten asıl sayıların sonuna -inci eki gelir: birinci, üçüncü, beşinci, dokuzuncu, sekizinci, yetmişinci, yüzüncü...

• Ünlüyle bitenlerde iki ünlünün yan yana gelmemesi için -i düşer: ikinci, altıncı, on yedinci, yirminci, ellinci...

• Her ek gibi -inci eki de ünlüler uyumuna göre değişir: birinci, kırkıncı, dokuzuncu, yüzüncü...

• Rakamdan sonra gelen nokta, -inci ekinin yerini tutar: XVII. yüzyıl, 3. sınıf, V. kilometre...

• "İlk" sözcüğü "birinci" sözcüğü yerine kullanılınca sıra sayısı görevinde kullanılmış olur.

• "kaçıncı, onuncu, ortanca ..." sözcükleri de sıra anlamlıdır.

Üleştirme Sayıları: Varlıkların eşit bölümlere ayrıldığını belirten sayılardır: üçer elma, on ikişer lira, altışar dönüm, dörder arkadaş, yüz elli sekizer...

• Üleştirme sayıları -er ekiyle türer. Bu ek, ünsüzlerle biten asıl sayılardan sonra -er; kalın hecelerden sonra -ar olur: birer, üçer, yüzer, biner; otuzar, kırkar, doksanar...

• Çarpımlı sayılar "beş yüz-er, elli bin-er, sekiz bin-er..." veya "beş-er yüz, elli-Şer bin, sekizer bin ..." biçiminde türer. Yarım, az, tek, kaç, çift, birkaç... sözcüklerinin üleştirme biçimleri de yarımşar, azar azar, teker, kaçar, çifter çifter, birkaçar... biçimlerinde türer:

Birkaçar kadehle neşelendik. (Eşkiya İninde, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

Bizim çifter çifter hizmetçimiz yok ya... (Billur Kalp, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• “milyon, milyar...” gibi büyük sayılarla öbekleşmişlerde öncül sayılar üleştirme ekini alır: yedişer milyon, on sekizer milyar, sekiz yüz kırk altışar milyon...

• Üleştirme sayılarıyla kurulan sıfat tamlamalarında adlar çoğullanmaz: onar lira...

Kesir Sayıları: Varlıkların bölümlerini belirten sayı öbekleridir: dörtte üç, on- da dokuz, yüzde on iki, binde bir, yüzde beş faiz...

• Kesir sayıları, birinci sayıya gelen -de ekiyle türer. -de eki, ünlülerin uyumuna ve ünsüzlerin benzeşmesine göre değişerek -de, -da; -te, -ta olabilir: bin- de altı, otuzda dört, dörtte iki, 10516’da 295 hisseli...

• -de ekini alan sayılar, varlığın kaça bölündüğünü, sonra gelen sayılar bundan kaç bölümün söylenmek istendiğini anlatmaya yarar. Topluluk Sayıları: Topluluğu gösteren sözlerdir:

ikiz kardeşler, üçüzlerin biri, dördüz doğurmak, Kanadalı beşizler...

1.2.2.3. Belgisiz Sıfatlar

Varlıkları tam olarak değil de aşağı yukarı belirten sözcüklerdir: birkaç öğrenci, bütün insanlar, bir kimse, her çocuk, başka gün, kimi kez, birçok, birtakım, her- hangi bir, hiçbir, bazı, falan...

Belgisiz sıfatların belirttikleri adların çoğullanıp çoğullanmamaları kurallara bağlıdır:

• Her, birkaç, hiçbir, her bir, herhangi bir, biraz... sıfatlarının belirttiği adlar çoğullanmaz:

Her koyun kendi bacağından asılır. (Atasözü)

Seçimlerde hür vatandaşlık hakkını kullanan hiçbir seçmen seza görmez. (Falih Rıfkı Atay)

• Ancak daha önce geçmiş sözcüklerle uyum sağlanması için çoğullanması gereken cümleler olabilir:

Lord Byron gibi, Victor Hugo gibi Alfred de Musset gibi, her kitapları iki üç yıl-da bir kere üç yüz bin nüsha basılmakta olan... (Namık Kemal)

•Bütün, birtakım... belgisiz sıfatlarının tamladığı adlar çoğul olur: bütün in- sanlar, birtakım kimseler...

"Bir" sözcüğü hangi durumlarda sayı sıfatı, hangi durumlarda belgisiz sıfat olarak kullanılır?

• Bir sözcüğünün cümleye kattığı anlama göre vurgusu da farklı olur: Bir kalem aldım. Vurgusuzdur (herhangi bir anlamında), belgisiz sıfattır. Hastanın yanında bir kişi kalabilir. Vurguludur, sayı sıfatıdır.

Bir fırtına, bir sağanak, bir dolu!.. Nereye sığınacağımızı bilemedik. Kuvvetli belirtme vurgusuyla söylenir, abartılı bir niteleme özelliği vardır.

Bir ev almış ki görmelisin. Çok güzel anlamında niteleme özelliği vardır.

1.2.2.4. Soru Sıfatları

Varlıkların durumlarını, yerlerini, sayılarını soru yoluyla belirtmek için kullanılan sözcüklerdir.

Nasıl çocuk? Hangi okul?

Kaç kuruş? Ne zaman?

Ne biçim söz? Ne türlü davranış?

• Ne sıfatının soru görevinden sıyrılarak anlatıma abartı kattığı sık görülür:

Ne şandır hak yolunda halka bezl-i can edip durmak Ne devlettir şehid-i zi-hayat olmak bu âlemde. (Namık Kemal)

• Ne soru sıfatı "kadar, denli, gibi, biçim..." sözcükleriyle öbekleşebilir:

Ne kadar para verdiniz?

Ne gibi kitaplar aldınız?

• Ne sıfatı ile kurulan yanıtsız soru takımları olumsuzluk anlamı sezdirebilir:

Ne çare? (Çare yok.) Ne hakkı var? (Hakkı yok.)

Ne fayda? (Fayda yok, faydasız.) Ne vazifem? (Vazifem değildir.)

• Kaç sözcüğü varlıkların sayılarını belirtme sorusudur; eklerle türeyerek sıra, üleştirme ve kesir sayılarını bulmamıza yardımcı olur: kaçıncı kat, kaçar lira, kaçta kaç hisse...

1.2.3. Unvan (San) Sıfatları

İnsanların rütbe, derece, görev ve sosyal durumlarına göre adlarına takılan saygı ve tanıtma sözleridir. Bu sıfatlar da bir çeşit niteleme sıfatıdır.

Unvan sıfatlarının adlarla kullanılışları şöyledir:

• Unvan sıfatları, bütün sıfatlar gibi adlardan önce gelir: Bay Turgut, Bayan Sevim, fiehzade Cem, Aksak Timur, Yıldırım Beyazıt, Deli Petro, Doktor Baykal, Mareşal Çakmak, Ulu Önder Atatürk...

• Ancak adlardan sonra gelen unvan sıfatları da vardır: Namık Kemal Bey, Nigar Hanım, Ali Dayı, Zeynep Hatun, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Dur- sun Onbaşı, Mehmet Ağa, Elif Bacı...

• Hem addan önce hem de sonra gelen unvan sıfatları da vardır: Sultan Murat, Kösem Sultan, Fatih Sultan Mehmet, Valide Sultan; Oğuz Han; Han Ah- met; Çelebi Mehmet, Evliya Çelebi; Osman Gazi; Gazi Osman Paşa; Ali Hoca; Hoca Ali...

1.2.4. Pekiştirmeli Sıfatlar

Sıfatlar, belirteçlerle derecelendikleri gibi kimi ön eklerle de pekiştirilir: yemyeşil ova, ipince bir kalem, tertemiz, kaskatı, bembeyaz, besbelli, apak...

Bitkin bedeni ile dipdinç dimağı, karşımda müthiş tezat hâlinde duruyordu. (Atatürk'ün Hastalığı, Ruşen Eşref Ünaydın)

• Bazı niteleme sıfatlarının ilk ünlü sesine kadar olan kısmı /m/, /p /, /r/, /s/ harflerinden uygun olanı ile kapanır ve bir ön ek biçimine gelerek sıfatın başına eklenir: bembeyaz, kıp-kızıl, ter-temiz, dosdoğru...

• Bir ünlü ya da bir -ıl artmasıyla şu biçimde pekişenler de vardır: sapasağlam, düpedüz, çırılçıplak, yapayalnız...

• Bunlara yakın biçimde öbekleşmiş adlar da vardır: güpegündüz, tortop, çepeçevre...

• Sıfatlar, kendilerinden yapılmış bu ön eklerle pekiştirildikleri gibi yinelenme (ikileme) yoluyla da pekişirler: kara kara gözler, iri iri karpuzlar, türlü türlü insanlar...

Kızıl kızıl develer. (Dede Korkut)

Serin serin Kapalıçarşı
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular (Orhan Veli Kanık)

• ikileşmiş adlar da pekiştirme sıfatı olarak kullanılabilir: *Tavla tavla şahbaz atlarım sana binit olsun. Katar katar develerim sana yüklet olsun.* (Dede Korkut)

• Yinelenen sıfatların birincisine soru eki katılınca pekiştirme daha canlı olur: *Burada (Bolu ormanlarında) ikinci bir Bursa doğuyor. Bir Bursa ki havası, fırdolayı çam ormanlarıyla çevrilmiş olmasından ve denize 710 metre yükseklikte bulunmasından dolayı temiz mi temiz, sağlam mı sağlam...* (Refik Halit Karay)

• Yinelenmiş adlar -ikilemeler- da çokluk bildiren pekiştirme anlamlı sıfat olur: kucak kucak çiçek, avuç avuç para, bardak bardak şerbet, dilim dilim kavun...

Salkım salkım tan yelleri estiğinde...
katar katar develer... (Dede Korkut)

• Yakın anlamlı sözcüklerin yinelenmesiyle ve yakıştırma ikizlemeleriyle de pekiştirme anlamı elde edilir: anlı şanlı bir zafer, iri yarı bir genç, kırık dökük, yarım yamalak, abuk sabuk, süklüm püklüm, yorgun argın, ulu orta, kaba saba, açık saçık, boz bulanık, kara kuru, irili ufaklı, ileri geri...

• ikileme ve ikizleme biçiminde belirteçler de pekiştiricidir:

Derin derin düşündü. Üçer üçer sıralandık.

Koşa koşa gidiyorduk. Ağlaya sızlaya anlattı.

Düşe kalka hasta-i gam... (Şeyh Galip, XVIII)

1.2.5. Küçültme Sıfatları

Sıfatların anlamları, dereceleme ve pekiştirme yollarıyla kuvvetlendiği gibi eklerle de küçültülebilir: güzelce ev, kısacık boy, ekşimsi, mavimtırak... Yukarıdaki örneklerin anlamı şudur: Güzelce = oldukça güzel, kısacık = hayli kısa, ekşimsi = biraz ekşi, çok ekşi değil; mavimtırak = maviye çalar...

• Küçültme ekleri örneklerde görüldüğü gibi -ce, -cik, -imsi, -(i)mtraktır. Bu eklerden -ce, ünlü uyumuna ve ünsüzlerin benzeşmesine göre değişerek -ce, -ca, -çe, -ça olur: serince, uzunca, sertçe, yıkıkça, düzgünce, genişçe...

• Bu ekin konuşma dilinde -cene biçiminde uzatılmışı da görülür: güzelcene, düzgüncene...

• -cik eki, ünlü uyumuna ve benzeşmeye göre değişebilir; -cek de olur. Sözcük sonlarındaki /k/ çok kez düşürülür: kısacık, yavrucuk, yavrucak, büyücek, çabucak, ufacık...

• Bir heceli birkaç sözcükte, ekten önce /i/, /a/ geldiği görülür: bir-i-cik, az- ı-cık, dar-a-cık...

• Küçük, kısa, ufak, az gibi aslında küçüklük anlamı veren sıfatlara -cik eki aşırılık anlamı katar: küçücük = çok küçük, ufacık = çok ufak, azıcık = çok az, körpecik = pek körpe... *içinde ılık, incecik bir ürperti vardı...* (Yer Demir, Gök Bakır, Yaşar Kemal)

• -cik eki, "bura, şura, ora" adıllarına yakınlık anlamları katar: şuracıkta, köşe başındaki evde.

• -cek eki zaman belirteçlerini de pekiştirir: demincek, çabucak...

• Ekin -cecik, -cicik biçiminde uzadığı da olur: hemencecik, ufacıcık, yakıncacık...

• -(i)msi eki, sözcüklerin son hecesine uyar. Ünlülerle biten sözcüklerde /i/ düşer:yeşil-imsi, mor-umsu, sarı-msı, mavi-msi, acı-msı, kekre-msi, tatlı-msı, kadife-msi, köylü-msü, çoban-ımsı...

• -si olarak da kullanımı vardır: *Bu kır saçlı adamın çocuksu hâllerinden hoşlandığı için...* (Nilgün, Refik Halit Karay)

• -(i)mtırak eki ünlü uyumuna aykırıdır. İnce ünlülü sözcüklerden sonra da kalınlığı değişmez: ekşimtırak, acımtırak...

1.2.6. Sıfat Tamlaması (Sıfat Takımı)

• Sıfatların asıl görevi adları tamlamaktır: engin deniz, kırmızı çiçek, yiğit Türk, on iki öğrenci, beşinci sınıf, birkaç kuruş, Mithat Paşa, Nasrettin Hoca...

• Sıfatlar adılları tamlar: zengin kimseler...

• Sıfatın adları ya da adılları tamlamasıyla ortaya gelen söz öbeğine sıfat tamlaması (sıfat takımı) denir. Sıfat tamlamaları, kuruluş eki almaz; bu bakımdan takısız ad tamlamasına benzer.

Aslan asker, altın kalem, demir bilek, yün kumaş...

yiğit asker, güzel kalem, kuvvetli bilek, sağlam kumaş...

Yukarıdaki örneklerden birinci satırdakiler takısız ad tamlamasıdır. İkinci satırdakiler ise sıfat tamlamasıdır. Bunlar, ancak tümleyen sözcüklerin çeşidine göre adlandırılır. Sıfat tamlamalarında sıfat önce, ad sonra gelir. Ancak sövme, aşağılama ve azarlamalarda sıfatın addan sonra geldiği de olur. Sonra gelen sıfat iyelik eki alır; bu suretle de belirtisiz ad tamlaması durumuna girer:

Yalvardılar... Temür bedbahtı kendilerine uydurdular. (Aşıkpaşazade Tarihi, XV.)

Bunları bizim hizmetçi budalası yapmış. Aykut yaramazı gene kitapları alt üst etmiş. Ad tamlamaları gibi durum ekleriyle de çekimlenirler: Temür bedbahtını, hizmetçi budalasına, Aykut yaramazından...

• Sıfat tamlamaları her tamlama bir ad sayıldığı için ad tamlamalarında tümleyen ve tümlenen de olurlar: komşunun güzel evi, güzel evin kapısı, güzel evin açık kapısı...

• Her tamlama -söz dizimi bakımından- bir bütün, bir ad sayılır ve çekimlenir: güzel kalem; güzel kalemleri, kalemlerinizi, kalemlerim, kalemlerini, kalemlerinden, kalemlere...

Türer: yeni elbiseli çocuk

• Bir sıfat, görevdeş birkaç adı niteler ya da belirtir: Geniş odalar, sofalar, salonlar pek güzel döşenmişti. Şu kitapları, defterleri, dosyaları yerlerine kaldırınız.

• Durum ekleriyle çekimlenmiş sıfat tamlamalarının başka bir adı niteledikleri de görülür:

Az sayıda arkadaşla gezmeye gittiler.

• Bir tamlamada art arda birkaç sıfat gelebilir. Bir adı tamlayan sıfatlardan:

Sıfat Tamlaması (Sıfat Takımı): Sıfatın adları ya da adılları tamlamasıyla ortaya gelen söz öbeğidir.

Bir türden olanlar virgülle, uygun bağlaçlarla sıralanır:

Uslu, terbiyeli, genç ve bilgili bir adam.

Hem güzel hem kokulu gül...

• Sıfatlar ayrı türlerden ise önce belirtme, sonra niteleme sıfatları gelir:

Şu büyük bahçe...

Her yiğit asker...

Karşıdaki kırmızı ev...

• "Bir" sözcüğünün belirtme görevine önem verilmek istenince sıfatların yerleri değişir:

Bir güzel çiçek - güzel bir çiçek

Bir çalışkan öğrenci - çalışkan bir öğrenci...

Niteleme sıfatları birden fazla olunca ya da belirtmeyi güçlendirmek gerekince belirtme sıfatı sonra gelebilir ve böylece belirtmeye önem kazandırır:

Yanımdaki uzun masaya, kadınlı erkekli on kişi birden geldi. (Aziz Nesin)

Dar, kirli, bakımsız bu sokakları kim temizleyecek?

Kırmızı kapılı şu ev...

• Ortaç görevli niteleme sıfatları, belirtmelerden önce gelir: dün gelen iki konuk, uçaktan inecek her yolcu...

Sizi arayan o adam gene geldi.

• Tamlama kuran sıfatlarda sözcük vurgusu daha belirgin olur: coşkun dere, korkak çocuk, güzel çiçek, boş oda, hangi arkadaş...

1.2.7. Adlaşmış Sıfatlar (Sıfatların Ad Gibi Kullanılması)

Her sıfatın ana görevi bir varlığı nitelemek, belirtmek; yani bir adı tamlamaktır. Sıfatla ve adla kurulan tamlamaya sıfat tamlaması denir. Her sıfat tamlamasında temel sözcük addır. Sıfat, onun anlamını tamlar.

Dünyanın değişmez ilkelerinden biri de şudur: Az emek, çok iş. Bütün çabalar buna yönelmiştir. Fabrikalar, makineler, bütün uygar buluşlar, durmadan sürüp giden araştırmalar, hep bunu sağlamak içindir. "Az emek" in dilde de önemi sonsuzdur. Az sözcükle çok nesne anlatmak, anlamca bir eksiklik bırakmamak üzere elden geldiğince sözcük atarak anlatımı kısaltmak önemli bir başarıdır. Kolayca anlaşılacak durumlarda sıfat tamlamasından ad düşer, anlamıyla eki sıfata geçer.

Çalışkan insanlar başarı gösterir.

Çalışkanlar başarı gösterir.

Çalışkan insanlar sıfat tamlamasından insan sözcüğü düşmüş, anlamıyla çoğul eki çalışkan sıfatına geçmiştir. "insan" adının anlamını içine alan çalışkan sözcüğü aslında sıfat olmakla birlikte- bu cümlede adlaşmıştır:

"Zenginler, yoksulları düşünmelidir." cümlesindeki zenginler, yoksulları sözcüklerinin anlamı açıktır:

Zengin insanlar, yoksul kimseleri düşünmelidir, demektir.

Kolayca ve iyice anlaşılacağı için adlar düşmüş; anlamları ekleriyle birlikte kendilerine geçmiştir. Bütün sıfatlar kolayca ve iyice anlaşılmak koşuluyla bu şekil de adlaşır.

Kimi sıfatların adlaşma derecesi giderek artar; ayırt edilemez olur. Böylelerini konuluş anlamına göre değil kullanılışına uygun olanıyla değerlendirmek gerekir. Çekim eki alan her sıfat adlaşmıştır.

Adlaşmış yalın sıfatlar da çoktur:

Yayladan inerken bir güzel gördüm

Ağlar melil melil bilmem nedendir?

Ak yerine karaları başına

Bağlar melil melil bilmem nedendir? (Karacaoğlan)

Hikâye, söyleyenin ve dinleyenin heyecanını artırarak gelişiyordu. (Atatürk'ün Hastalığı, Ruşen Eşref Ünaydın)

Akşamları "serin" e yavaş yavaş "soğuk" demeğe başladık. Ağaç yaprakları arasında solmuşlar bile var. (Falih Rıfkı Atay)

Yüzde yetmişi okur yazar olmayan bir memlekette...

Adlaşmış Sıfatların Cümledeki Görevleri

Adlaşmış sıfatlar, cümlede ad gibidir:

• Özne olur:

Hırsız, Mehmet'e doğru geliyordu. (Reşat Nuri Güntekin)

Büyük buyurur, küçük yapar.

Çalışan kazanır...

• Nesne olur:

Tembeli babası da sevmez.

Yaramazı gördünüz mü?

Zaman yeniyi doğurmak için eskiyi bütün hışmıyla öldürür. (İffet, Hüseyin Rahmi Gürpınar)

• Tümleç olur: *insanın söylemezinden, suyun şarlamazından kork.* (Atasözü)

Usludan örnek al.

Haylaza bakma.

Yedincide dur.

... derim de pek az kimse inanmışa benzer, birçokları gülere benzer. (Falih Rıfkı Atay)

• Edimi niteleyerek eylemlere belirteç olur.

• Ad tamlamalarında tümleyen olur: çalışkanın notu, birçoğunun anlayışı, binin yarısı, öğrenci sırası...

• Ad tamlamalarında tümlenen olur: sınıfın çalışkanı, ulusun sevgilisi, dünya güzeli, adamın biri, sözün doğrusu...

Ovanın yeşili, göğün mavisi

Ve minarelerin en ilahisi... (Ahmet Hamdi Tanpınar)

• Adlar gibi hitap ve ünlem de olur:

Dolaş da yırtıcı arslan kesil behey miskin!

Niçin yatıp kötürüm tilki olmak istersin?

Elin kolun tutuyorken çalış kazanmaya bak

Ki arağınla geçinsin senin de bir yatalak! (Mehmet Akif Ersoy)

• Ek eylem alarak cümlenin yüklemi olur:

Tanrı uludur! Pek naziksiniz. Çok güzelmiş. Orhan beşincidir. ...

• Yüklemi sıfat olan cümleler devrik de olur:

Açıktır pencere. Güzeldir bugün hava. Üzgünmüş Yalçın. ...

Bu cümlelerden ek eylem düşünce kimileri sıfat tamlamasına benzeyebilir. Bu benzerliği; konuşmada belirtme vurgusu, yazıda da sıfattan sonra konacak virgül önleyebilir:

Güzel bugün hava. Açık, pencere. Üzgün, Yalçın. ...

• Adlaşmış ortaçlar da özne ve tümleç olur; ek eylem alarak cümlelerin, temel önermelerin yüklemi olur:

Koşan elbet varır; düşen kalkar;

Kara taştan su damla damla akar.

Birikir sonra bir gümüş göl olur;

Arayan, Hakkı en sonunda bulur. (Tevfik Fikret)

Parayı veren, düdüğü çalar. (Atasözü)

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDE DİLBİLGİSEL BAKIMDAN SIFATLAR

2.1. RUSÇADA SIFATLAR VE TÜRLERİ

Rusçada ise sıfatlar Anlamlarına göre ve Yapılarına göre olmak üzere iki grupta incelenir.

Anlamlarına Göre	**Yapılarına Göre**
Niteleme Sıfatları: Качественные имена прилагательные İlgi Sıfatları: Относительные имена прилагательные Mülkiyet Sıfatları: Притяжательные имена прилагательные	a. Uzun Sıfatlar (Полная фома) (1) Düzenli sıfatlar; (a)Kökü vurgulu sıfatlar, (b)Son eki vurgulu sıfatlar, (2)Düzensiz sıfatlar; b. Bileşik Sıfatlar (Сложная форма) c. Kısa Sıfatlar (Короткая форма)

2.1.1. Niteleme Sıfatları (Качественные имена прилагательные)

- Eril - первый класс: birinci sınıf
- Dişil- первая группа: birinci grup
- Nötr- первое здание: birinci bina
- Çoğul- первые книги: ilk kitaplar

a) Niteleme sıfatları yanında yer aldıkları sözcükleri niteleyerek; bu sözcüklerin cinsine, sayısına ve çekim durumuna her zaman uyum sağlarlar.

Sıfat son ekleri	**Örnekler**
-ый, -ая, -ое, -ые	Новый известный
-ий. -ая, -ее, -ие	Русский финский хороший маленький
-ой, -ая, -ое, -ые/ -ие	Большой плохой дорогой
-ний, -няя, -нее, -ние	Последний зимний нижний
-ний -нее	Последнее: Последнее + слово
-жий-жее	Свежий: Свежее + мясо
-ший-шее	Хороший: Хорошее + настроение
-чий -чее	Горячий: Горячее + молоко
-щий-щее	Настоящий: настоящее + время

Niteleme sıfatları yapısal bakımdan uzun sıfatlardır. Bu sıfatlar; cümle içinde hem bir ismi niteleme görevinde, hem de bir yüklem görevinde kullanılabilirler. Niteleme sıfatlarının kısa formları da bulunmaktadır, ancak kısa formlar sadece yüklem görevinde kullanılabilir. Her niteleme sıfatının kısa formu bulunmayabilir.

Niteleme sıfatları renk, şekil, yapı ve biçim gibi bir özellik belirtir.

Renk bakımından (по цвету): фиолетовый, жёлтый, зелёный, тёмный
Ölçü bakımından (по размеру) : Большой, широкой, невысоки, узкий
Koku bakımından (по запаху): Душистый, ароматный, пахучий, прияный
Form bakımından (по форме): Квадратный, круглый, прямой, кривой
Lezzet bakımından (по вкусу): Сладкий, горкий, соленый, кислый
Isı bakımından (по температуре) : Холодный, тёплый, прохладный
Ses bakımından (по звуку) : Тихий, громкий, звонкий, шумный
Ağırlık bakımından (по весу): Лёгкий, тяжёлый
Özellik bakımından (по свойству) : Хрупкий, прочный

Niteleme sıfatlarının karşıt anlamlı olan alternatifleri de vardır. Özellikle bir mukayese yapılırken, nitelenen şeyler arasındaki farklılığı belirtirler.

Niteleme sıfatları; İlgi ve mülkiyet sıfatlarından, mukayese edilebilme (умный-умнее-умнейший) özelliğinin olması ve uzun ve kısa formlarının (умный: умён, умна, умно, умны) bulunması nedeniyle ayrılır. Niteleme sıfatları Очень zarfı ile birlikte kullanılabilir.

Очень хороший ветер.

2.1.2. İlgi Sıfatları (Относительные имена прилагательные)

İlgi sıfatları; yanında yer aldıkları isimlere herhangi bir nedenle bağımlı olan sıfatlar olup, mukayesede kullanılamazlar. Yani bir azlık veya çokluk kavramını ihtiva edemezler. Ayrıca bu sıfatların kısa formları yoktur. Очень zarfı ile birlikte kullanılamazlar ve karşıt anlam olabilecek alternatifleri yoktur.

Bu tip sıfatlar, aşağıda belirtilen ilişkiler içerisinde bulunabilir B2a

Bir şeyin yapılmış olduğu herhangi bir materyali belirtebilir

Бархатное(платье): Kadife elbise

Ağırlık, uzunluk, yaş,ısı veya süre gibi sayısal bir özellik belirtebilir.

Двойные(рамы): Çift çerçeve

Zaman belirtebilir.

Утренняя (газета): Sabah gazetesi

Amaç belirtebilir.

Зубная (щётка) : Diş fırçası

Bu tip sıfatlar; sıfatın yapıldığı isimlerle birlikte edatlı veya edatsız olarak kullanılan ifadelere eşdeğer bir anlam taşırlar. Örneğin;

Приморский город - город около моря: Deniz (deniz kenarındaki) şehri

İlgi sıfatları niteledikleri ismin cins, sayı ve çekim durumuna uyum sağlar ancak tekil yapıda kullanılırlar.

2.1.3. Mülkiyet Sıfatları (Притяжательные прилагательные);

Чей? Чья? Чьё? чьи? Sorularına cevap verirler. Aidiyet belirten bu sıfatlar; (-ий, -ский/ -ской ve -ин/ -ын, -ов/-ев) gibi son ekler alırlar. Bu tip sıfatlar ismin cinsine, sayısına ve çekim durumuna uyum sağlarlar.

İnsanlar	**Hayvanlar**
дедушкин дом: dedenin evi	кошачье мяуканье: kedi miyavlaması

Sonu –ий veya-ский/ -ской ile sonlanan sıfatlar. Bu sıfatlar; genellikle insan ve hayvan isimlerinden türetilen sıfatlardır.

İsim	**Eril**	**Dişil**	**Nötr**	**Çoğul**
собака: köpek	Собачий	Собачья	Собачье	Собачьи

Sonu -ин/-ын veya -ов/-ев ile sonlanan sıfatlar;

Bu sıfatlar; bireysel aidiyet belirten ve şahıs isimlerinden türetilen sıfatlardır.

Папа - папин ;BabanınБабушка – бабушкин: Büyük annenin

2.2. YAPILARINA GÖRE SIFATLAR

2.2.1. Uzun Sıfatlar

Uzun sıfatlar aşağıda belirtilen şekilde gruplandırılır.

(1) Düzenli sıfatlar;
   (a) Kökü vurgulu sıfatlar (-ый/-ий)
   (b) Son eki vurgulu sıfatlar (-ой)

(2) Düzensiz sıfatlar (-ний);

Uzun sıfatları birbirinden ayıran en önemli özellik kök yapıları, almış oldukları vurgu ve son eklerdir.

Uzun sıfatlar	**Eril**	**Dişil**	**Nötr**	**Çoğul**
Düzenli- kökü vurgulu sıfatlar	-ый/-ий	-ая/-ая	-ое/-ее	-ые/ -ие
Düzenli- son eki vurgulu sıfatlar	-ой	-ая	-ое	-ые/ -ие
Düzensiz sıfatlar	-ний	-няя	-нее	-ние

2.2.2. Bileşik Sıfatlar

Тёмно-синий: Koyu mavi, lacivert

Светло-жёлтый: Açık sarı

c.Kısa Sıfatlar:

Богатый;Богат, Богата, Богато, Богаты: Zengin

2.2.3. Uzun Sıfatların İncelenmesi

2.2.3.1. Düzenli Sıfatlar- Kökü Vurgulu Sıfatlar (-ый/-ий) ;

Çok nadir olmakla birlikte ‘ц’ harfinden sonra da, çınıltılı harflerden (ж-ч -ш-щ) sonra gelen format uygulanabilir. Ancak bu duruma çok az rastlanır.

Kökü vurgulu sıfatların, kökü ‘и’ kuralı olarak adlandırdığımız ‘’ г- к- х -ж- ч- ш- щ’’ harflerinden herhangi biri ile bitmiyorsa, eril durumda –ый soneki alır. Diğer durumda ise –ий soneki alır. Dişil durumda hepsi –ая sonekini alır.

Nötr durumda ise; sıfat kökü ‘’ г- к- х’’ harfleri ile bitiyorsa ‘’ –ое’’, sıfat kökü çınıltılı‘’ -ж -ч –ш –щ’’ harflerinden biri ile sonlanıyorsa ‘’–ее’’ sonekini alır. Bunun nedeni ise daha önce açıklandığı gibi, (ж- ч- ш- щ – ц) harflerinden sonra, vurgulu ‘’о’’ harfi gelir, aksi takdirde yani ‘’о’’ harfi vurgusuz ise, ‘’е’’ harfi gelir.

Çoğul durumda ise aynı şekilde ‘и’ harfi kuralı uygulanacaktır. Yani sıfat kökü ‘’ г- к- х -ж- ч- ш- щ’’ harflerinden herhangi biri ile bitiyorsa ‘’-ие’’ soneki, bitmiyorsa bu durumda ‘’ –ые’’ soneki alır.

2.2.3.2. Soneki Vurgulu Sıfatlar (-ой);

Sıfat kökü (г- к- х -ж- ч- ш- щ) harfleri dışındaki bir harfle bitenler.		**Sıfat kökü (г- к- х -ж- ч- ш- щ) harflerinden birisi ile bitenler**		
Eril	Молод-ой	друг-ой	больш-ой	плох-ой
Dişil	Молод-ая	друг-ая	больш-ая	плох-ая
Nötr	Молод-ое	друг-ое	больш-ое	плох-ое
Çoğul	Молод-ые	друг-ие	больш-ие	плох-ие

Большое sıfatında –ое soneki almasının nedeni, ‘’о’’ harfinin vurgulu olmasıdır. Çünkü bu tip sıfatların sonekleri vurguludur.

c.Düzensiz sıfatlar (-ний);

Eril	Послед-ний
Dişil	Послед-няя
Nötr	Послед-нее
Çoğul	Послед-ние

Rusçada 40 kadar düzensiz sıfat vardır ve bu sıfatların çoğu isim ve zarflardan türetilmişlerdir.

İsim	Sıfat	Anlamı
осень	Осенний	Sonbahar
лето	Летний	Yaz
зима	Зимний	Kış
утро	утренний	Sabah
вечер	вечерний	Akşam

2.2.4. Uzun Sıfatların Yapısal Özellikleri

a. Sıfatlar; ara ek, ön ek ve hem ön ek hem de ara ek yöntemiyle diğer konuşma unsurlarından oluşturulabilir.

(1) Ön ek yöntemi;

Bu tip sıfatlar, ara ekli sıfatlara nazaran daha az türetilebilen sıfatlardır. Mevcut sıfatlara öne ek ilave edilerek farklı anlamda olan sıfatlar türetilir.

Negatif veya karşıt anlam verir.	нужный-не+нужный
не-, без-, а-, анти-	Ошибочный-без+ошибочный
	Политичный-а+политичный
	партийный-анти+ партийный
Zaman ve mekan ilişkisi	школьный-до+школьный
до-, за-,пред-,при-	атлантический-за+атлантический
	последний-пред+последний
	станционный-при+станционный
Yüksek/aşırı bir derece belirtir	неприятный-пре+неприятный

пре-, раз-/рас-, сверх-, архи-, супер-, ультра предобрый=очень добрый	весёлый-раз+весёлый прекрасный-рас+прекрасный меткий-сверх+меткий опасный-архи+опасный современный-супер+современный короткий-ультра+короткий
Ciddi olarak, önemli ölçüde Небез-(небес)	Опасный- небез+опасный полезный-небес+полезный
Taklit, alay etme gibi küçümseme belirtir псевдо-, квази-	научный-псевдо+научный искусство-псевдо+искусство активный-квази+активный

2.3. SIFAT GÖRÜNÜMÜNDE OLAN İSİMLER

Rusçada bazı sıfatlar niteledikleri isimlerden yoksun olarak kullanılabilir, ancak kullanılmayan ismin cins ve sayısını muhafaza ederler. Bu tür sıfatlar, esasında isim olarak kullanılırlar.

детская:çocuk odası(isim) детская (sıfat) игра: çocuk oyunu

2.4. BİLEŞİK SIFATLAR

Bileşik isim ve bileşik sıfatlarda genellikle birleştirici olarak ‘’o veya e’’ harfi kullanılır. Sayılarda ise ‘’и’’ harfi kullanılır.

Пять минут: пят+и+минут+н+ый: Beş dakikalık

Добр(ая) вол(я): добр+о+воль+ый: Gönüllü

a. İsimlerle yapılan bileşik sıfatlar;

Новогодний: новый+ год: Yeni yılСинеглазый: синий+ глаз

b. Sayılarla yapılan bileşik sıfatlar;

Двухэтажный: iki katlıДвухэтажный дом: İki katlı ev

c. Renklerle yapılan bileşik sıfatlar;

Тёмно-зелёный: koyu yeşil Ярко-красный: parlak kırmızı

d. Pusula yönleri ile yapılan bileşik sıfatlar;

Север:kuzey-северныйЮг:güney- южный

2.5. KISA SIFATLAR

Rusçada uzun sıfatların çoğunluğunun kısa biçimleri vardır. Bu kısa biçimler, sıfatların yüklem görevini üstlendiği durumlarda kullanılır. Bu nedenle kısa sıfatlar sadece yalın halde kullanılır ve yüklemi oldukları ismin sadece cins ve sayısına uyum sağlarlar. Kısa sıfatlar, hiçbir zaman ismin hallerine göre uzun sıfatlar gibi çekime girmezler. Yüklem olarak kullanıldıkları zaman bazı sıfatlar mutlaka kısa biçimde, bazı sıfatlar da kısa veya uzun biçimde kullanılabilirler.

Uzun sıfatlar		**Kısa sıfatlar**	
Красивый	Дом	Дом	Красив
Красивая	Девочка	Девочка	Красива
Красивое	Пальто	Пальто	Красиво
Красивые	Книги	Книги	Красивы
Хороший	Доктор	Доктор	Хорош
Хорошая	Книга	Книга	Хороша
Хорошее	Яблоко	Яблоко	Хорошо
Хорошие	Дети	Дети	Хороши
Плохой	Человек	Человек	Плох
Плохая	Мать	Мать	Плоха
Плохое	Место	Место	Плохо
Плохые	Люди	Люди	Плохи

2.6. ÇAĞDAŞ RUS DİLİNDE SIFAT KATEGORİLERİNİN ANLAMSAL TEMELİ

2.6.1. Sıfatların Türlerini ve Dilbilgisel Biçimlerini Anlama

Sıfatların isimlerle dilbilgisel bağlamda yakın bir ilişkisi vardır. Sıfatlar, bir nesnenin özelliği anlamına gelen (nitelik, yakınlık ilişkisi veya işaretsel tanım) ve isimleri tamamlayan ve genellikle onları cinsine, sayısına ve konuşma hallerine göre kararlaştıracak olan ve şekillendiren kelimelerdir. Sıfatların anlamsal temeli onların niteliğini oluşturur. Sıfat kategorisi altında kelime, isim çekimlerinden, birlikte kendine özgü çekim oluşturan karmaşık bir formu temsil eder. Sıfatların bu formları, isimlerin sayısına, cinsine ve haline göre kendi yapısında birleştiren birleşimlerdir (isimlerdeki gibi). Fakat sıfatların hal, sayı ve cins şekilleri anlamın içsel özelliğine göre oluşmaz ama konuşma esnasında sıfatlar isimlerle sözdizimsel ilişki gösterebilirler. Sıfatların bu temel formları sözdizimsel ilişkisi ve dilbilgisel uyumla oluşur.

Böylece, sıfatların dilbilgisi bakımından yapıları, isim şekillerinin aksine, genel anlamda işaretlerin uyuşması dışında herhangi bir ek sözcükle oluşmaz. Onlar tümüyle sözdizimseldirler ve böylece daha soyutturlar. Bu planda anlıyoruz ki sıfatların sonekleri duru ve sadedir. Görünüşte buraya heceyi uydurabilmek için dönüşümü kabul eder. Belirtili isimlerle sözdizimsel anlamda eleştirme hariç sıfatların sonuna semantik anlam yükleme de serbesttir.

Bu sıfatların genel dilbilgisel işlevi, sıfatların morfolojik ve kendi işaretleri açısından, kendi tarzını ifade etme ve anlam yansımasında yerini almaktadır.

Rus dilinde sıfatların çoğu nesne ve eylemleri bakımından doğrudan veya dolaylı olarak oluşur (Örneğin: üretim, organize etmek, ideolojik, uzlaşmaz, tehdit edici, bilgili, eşsiz). Ek olarak G.Pavskiy sıfatların niteliksel kavramlarını tanımlayarak kategorilere ayırmıştır (dış görünüşü, renk, iç özellikleri, durumu, kökeni ve diğer birçok şey ile olan ilişkileri): ‘’Bu kavramlardan birçoğu; örneğin, kökeni ve diğer varlıklarla varolan ilişkileri hakkındaki kavramlar; ismin halleri (padejler) ve isimlerle karşılıklı birleşmeleriyle ifade edilir ve ederler. Bu yüzden sıfatlar çoğu dilde var olmadı. Yazı kağıdı, ağaç masa, bahar ayı diye söylemek yerine, yazılı kağıt, ağaçtan bir masa,

bahardan bir ay diye söylemek daha kolaydır. Ve kesin olarak dillerin çoğunda sıfatlı yapı yoktur ya da oldukça azdır.

Çağdaş rus dilinde ordu sözcüklerinden sonra en fazla sıfatlar vardır. Burada sıfatların çoğu fiil ve ya isim kökenli türetilirler. Nitelik, anlama, kişi ve nesneler arasındaki bağı araştırır. Nitelik nesneyle veya bir eylemle olan ilişkiden çıkarılabilir(Dostoyevski'nin ''İdiot'' eserindeki şu cümleyle karşılaştırınız: '' Ayağında kalın tabanlı başmaklar(botlar) vardı''. Şüphesiz sıfatlar bu soyut niteliklerini bileşik yöntemle yansıtamazlar ve niteliğini gösterdiği isim ve fiil şekillerinin önceden belirlenmesidir. Hayatta yer alan dil ve düşüncenin değişimiyle bağlantılı olduğunu, ismin semantik anlamının gelişmesi ve isimlerin sistemde niteleyen olarak meydana gelmesi ya da hızla büyümesine bağlıdır:'' Büyük akla sahip olan insan, büyük gözlem gücüne sahiptir. O çok derin görür, derin duyar ve anlar.'' (Gertsen, ''Geçmiş ve düşünceler''). ''Hepsi aynı adımlarla, istikrarlı, bir ileri bir geri uzun adımlarla yürüdüm (L. Andreyev). Yaygın olarak –in hali sıfatların kuruluşu ve eşanlamlarını temsil eden kullanım şeklidir(yüksek değer- çok değerli, üstün zeka, çok akıllı v.b.). Yürekten eğilim anlamında '' soyut göndermenin çeşitli nitelikleri ve özellikleri hakkında bir fikir ile ilişkili olduğu bir gösterge yerine kullanıldığı belirlenmektedir.'' . Hepsinden çok bir sıfat ve isimden tüm cümleye –in halinin katkısı büyüktür(kırklı yaşların insanları; profesyonel nitelik). Bir sıfatın açıklayacağından –in halinin yardımıyla daha zor, zayıf ve çeşitli özellikler ve karakteristik işaretlerin katkısı vardır. Fakat bu ve farklı bir durum nesnenin nesneyle ilişkisinde arayıp bulur. Karakteristik özelliğinin temelinde nesneyle olan ilişkisi yatmaktadır.

Nitekim temel sözcük anlamının kalitesi ve özellikleri Rusça sıfatların çoğundan oldukça küçük anlamlar ifade eder. Sıfatlar renklerine göre şöyledir: al, bej, soluk, beyaz, kahverengi, kuzguni, ateş kızılı, mavi, sarı, kahverengi, uçuk(mat), kahverengi, kırmızı, gri, mavi, gümüş rengi, siyah, koyu v.b.); mekânsal ve zamansal kalite ve onunla olan ilişkileri şöyledir; direkt, sağ, sol, küçük, dar, büyük, düz, derin, uzak, uzun, kısa, dar(ensiz), geniş(enli) v.b.; genelde nesnelerin kalitesini ve özelliklerini benimsemek: baharatlı, ekşi, sağlam, düz, ıslak, keskin, ılık, acı, sıvı, hafif, küçük, yumuşak, seyrek, tatlı, kalın, ağır, sık(gür), sık(sık) v.b.; insanlar ve hayvanların fiziksel veya dış görünüşsel özellikleri: yalınayak, çıplak, cıbıl, dazlak(kel), tok, genç, yaşlı, iri yarı, yanık(kavruk), eğik(şaşı), sağır, kör, çok zayıf, dolgun, hızlı, şişman v.b.;

karakteristik, psikolojik ve içsel özellikler: iyi, kötü, canlı, neşeli, budala, kaba, vahşi, gururlu, örümcek kafa(geri fikirli), dinç, iyi kalpli, bilge, kurnaz, cesur, cömert, küstah, alçak, acımasız, kuzu gibi v.b.

Bu başlık ve örneklerdeki nitelikler, tabikide önemli ölçüde artış gösterebilir. Bununla birlikte niteliği doğrudan ifade eden tüm sıfatlar toplanırsa, öyle görünüyor ki, sıfatlarla bu tür kelimeler çok az kıyaslanır, ilgi belirtisi niteliğinde anlamlandırılır v.b. Bir durum veya eylemi nesnelerin ilişkisinden ortaya çıkarır, örneğin: demir, sırım gibi, bataklık, kıpır kıpır, propan, dumanlı, yerel, evcil, dün.

17. ve 18. yüzyıl rus edebiyat dilinin kalitesi hızlı ve çok yönlü gelişmiş ve batı Avrupa dillerinin ve Rusçanın uzaklaştırılmasına katkıda bulunması buna sebebiyet vermiştir. Belirli kaliteler çerçevesinde, psikolojik karakter ve genel medeni yaşam koşulları, soyut ve duygusal eski rus dilinde yaygın değildi. 16. ve 17. yüzyıllarda rus edebi dilinde halk deyimleri ve lakaplar tümüyle dilde yaygındı. Rengarenk şekiller, güzel manzaralar ve duygusallık bu bölgede oldukça yaygındı. Batı Avrupa dilleri ve özellikle Fransızcanın 18. yüzyılda etkisi duyguları ifade etmede zengin ve karmaşıktı. İç ve dış dünyanın kalite standartlarının açıklaması rus diline karmaşık teknikler, soyut ve plastik nesne ve ürünler kazandırmıştır. 18. ve 19. yüzyıllar zarfında sıfatların sınıfı, büyük rus dilinin genel gelişim oranına göre şaşırtıcı hızda büyüme göstermiştir. Sözcüksel materyal olarak onların kalitesi çok yaygın kullanılan isimler ve sıfatları temel alarak oluşturulmuştur. Resimler sıfatların renklendirilmesinde öncü rol oynamıştır. 18. ve 19. yüzyıl Fransız dilinden bizim dilimize geçenler şöyledir: bordo, somon, turuncu, pembe, lila, mor, açık eflatun, krem, ateş kırmızısı,(ponceau-haşhaş rengi) v.b. 20. y.y. bej(fr.beige).

Daha önceden ele aldığımız renklerin özellikleri ve oluşumu çoğunlukla herhangi bir nesnenin renklerinin oluşumuyla benzerlik gösterir. Sıfatların bu türünde çok somut(belirli) bir anlam mevcuttur. Eski sıfatların ve isimlerin sıfatlarla olan açık semantik ilişkisinin değeri büyüktür ve kısmen köpeksi kır rengi ve doru atı rengi doğrudan büyük rol oynar. Belirlenen uygun düşen önemli parçası Osmanlıcaya kendisinin istisnai uygulaması olduğundan, hala güçlü bir tat bırakmaktadır. Yağız(kara), açık defne yeşili, ateş kızılı, deniz kabuğu rengi, benekli kır at rengi, alaca

renk, demir kırı(meşin rengi), kır, ince benekli kır renk, bu renklerin çoğu atların takma adı olarak kullanılır.

Diğer sıfatlarda nesnelerin belirli çerçevesinde onların renklerini, değerlerini saptamışlardır. Örneğin; saç için: kızıl sarı, kumral; göz için: ela(kahverengi). Sıfatların çoğu nesnelerin renkleriyle benzerlik gösteren renklerle ifade edilir. Sıfatların oluşturulduğu temel isimler çerçevesinde dilin tarihi süresince değişti ve birbirine uyum sağlayan sıfatların çoğu kendi genel özelliklerini taşıdığı anlamlarla aynı değildi. Örneğin, eski Rus dilinde bazı renkler şu anlama gelir: sıcak (ateşten -ateş gibi yanan kömür, ‘’el âlemin eliyle ateş toplamak’’); ısırgan otu (ör: deniz çekilmesindeki yeşillik: ’’ısırgan otu tohumu’’ yeşil takım elbiseli bir memurdan gelen kullanım); haşhaş (haşhaş rengi gibi); sonbahar yeşili, erik rengi, kuş üzümü rengi, nar kırmızısı (kırmızı) ve diğer benzerleri. Daha sonra renklerin gösterilmesi için oluşum şekilleri şöyledir: kahve, fıstık, şişe, kehlibar, çikolata, leylak, zeytin v.b.

Böylece sıfat renk grupları, renkleri temsil eden kelimelerle aynı gruptadır(Örneğin: beyaz, gri, mavi, mavimsi kır, sarı, siyah v.b.) Uzun sıralı sıfatlar, nesnelere ait renkler ile ayrıştırılır (anlaşılır).

Sıfatların özellikleri hepsinden çok sonları oluşturan isimlerin veya fiillerin kökenlerinden yola çıkılarak oluşmuştur. Sıfatlar çoğunlukla kendi temel anlamları adı altında veya bir isim ya da bir fil olarak sonekler ile tamamlanır (örneğin: komsomol, yüksekokul, kamusallaştırmak v.b.).

Nesnelerin niteliklerinin gelişimlerini daha iyi anlamak için onların nesneyle olan ilişkisini daha derinden incelemek gerekir. Bir sıfatın dilbilgisi bakımından düzenlenme şeklinin kalitesi: -ый, –ий, –ая v.s. terimlerinin sistemiyle oluşur ve sıfatın temeli tarafından açıklanan bir özne veya hareketin özelliği bulunur. Türemiş sıfatların niteliksel değeri ikincil olarak oluşur. Bu oluşum bir hareketin niteliksel anlamını kavramadan veya bir nesnenin niteliksel değerini belirlemeden gelir.

Örneğin; bir mitingte herşeyden önce mitingle ilgili birşeyler olmalı: miting konuşmacısı; miting konuşması. Fakat tahmin edilen niteliksel değerde şu anlama gelebilir: miting saldırıları; mitingsel durumlar.

Böylece sıfatlar, nesnelerinin oranlarının belirlenmesindense niteliksel değerlerini belirlemeye geçer.

İsimlerle sıfatların anlamsal bağı, çoğu zaman sıfatın bir kelimenin sözcük bakımından tüm değişimini ve onların nasıl yansıdığını takip etmesidir. Örneğin; minör kelimesi, bilinen bir müzik makamının dışında, argoda veya günlük dilde: üzgün, melankolik anlamda kullanılır(Bugün neden bu kadar üzgünsünüz?). Kaldı ki bu ikili anlam sıfatların minörlüğüne özgüdür. Bir yandan bu müziksel bir terimi oluşturur: minör gam, minör anahtar, minör bir yol; diğer bir yandan ise, konuşma dilinde mevcut anlam taşır: hüzünlü, melankolik, kederli: minör ruh; minör tonda konuşmak.

Sıfatların kelime anlamları bakımından kuruluşu, isimlerin kelime anlamlarının kuruluşuyla neredeyse tümden aynı oluşu hiç şaşırtıcı değildir. Örneğin: Akağaç, kütüphanesel, kamp, değiş tokuş (takas), turkuaz, bisküvi, kunduz, buket, ekmek, kağıt, pazen (kumaş), moloz (taş), muhasebe, destan, çiçekli kumaş; tüm –sız, -siz öneki ile türemiş olanlar: barınaksız, faizsiz v.b.; vagon, halat, vazelin, kediotu, döviz v.b. – Edatsız bir şekilde oluşmuş bağlı türemiş sıfatların tümü, birbiriyle uyuşan bir ismin –in hali veya ismin herhangi bir padejle oluşumundan oluşmuştur. Sıfatlar, yeni nitel değerler geliştirebilen göreceli işaretlerin genel dilbilgisel anlamları sadece bu turda birbirinden ayrılır. Örneğin, cep sözcüğünde: 1) şekli ve boyutu bakımından nesneyi taşıyabilmek için yapılmış bölüm(cep saati) ve 2) Günlük küçük ihtiyaçları karşılama, küçük(cep masrafları).

Fakat bir takım durumlarda nitel değerlerin nesneyle olan ilişkilerini ifade etmek karmaşık değildir. A. A. Potebnya bu konu hakkında şöyle yazmıştır: ‘’ Mevcut dilde anlatımı korumak, bir saat yapımcısı olarak, bir balık, bir şarapçı, nesnenin kalıcı özelliği onun nesneyle olan ilişkisini bağlıdır; fakat ilk başta, sıfatlar bu durumdaki ilişkiden kaçınır, niteliksel değerler kazanır (bu alışılmadık bir durumdur: demir ustası, ahşap ustası, ikinci olarak, özneye nesne nitelikleri konusunda katkısı bulunmaz, bu yüzden bu mümkün değildir: duvar saati ustası, taze balık veya kırım şarabı ve yabancı tüccar.

Fakat bir sıfatın niteliksel değerine daha çok ve daha soyut katkı sağlar. K. S. Aksanov şöyle der: ‘’ Nesneden bu kademeli durum sayesinde kurtulur, nesnenin düşüncenin kalitesiyle kademeli olarak değişimi hala nesneye dayanmaktadır; sonunda bağlı bulunan genel anlama ulaşır. Nesnenin bağımsızlığı ve anlamda niteliğe ulaşır. Burada artık nesne yoktur. Burada yalın bir özellik(anlam) oluşmuştur. Fikirde onunla

birliktedir, kelimede de sıfatların konumu tümüyle duygularla kaplıdır.'' Daha sonra aynı fikir A.A. Potebnya tarafından da geliştirildi:'' İlk kelimenin oluşumuyla sıfatların arasındaki bağ çok çok eskiye dayanmaktadır. Onun soyutluğunu, alakasızlığını ve niteliğini arttırır çünkü sıfatların özellikleri sadece ondan bağımsız isimlerde vardır. Aynı zamanda bu sıfat değişmez özelliklerinin gerçek kalitesini ortaya koyar.

Sıfatlardaki niteliksel özelliklerin gelişimi, bir ismin değerinin gölgesinde kendini bulur. Uygulama veya yüklem fonksiyonlarında başlıca kullanılan isim, çoğunlukla nesnelliği değil, ne kadar bir durum veya karakteristik özelliği olduğunu açıklar. Fakat türetilmiş sıfatlar tek bir değerde kristalize olur. Birleşik isimde hala kelimenin kendine özgü mecazi anlamı gibi, ortaya çıkan mecazi anlam gibi ortaya çıkar. Örneğin, mermer sıfatı üç değere ayrılır: 1) mermerden yapılmış- mermer lavabo, mermer heykel, mermer masa; 2)mermer desenine benzeyen onu taklit eden desenli yüzey: mermer gibi kağıt, mermer sabun; 3) geçişli bir ifade: beyaz ve pürüzsüz, mermer gibi (книжн.-поэт.): mermer kaş. Mermer sıfatında şiirsel ipuçlarının tamamen saf niteliksel değeri sadece ifade tarzı ve sözdizimsel bağlamda çok kısıtlı bulundu. Mermer чела; eller- mermer v.b. aynı cins kelimelerin mecazi kullanımı demirden ve demir, örneğin: A.N. Ostrovsky' nin komedisinde '' kendi köpeğinin ısırığı, başkasını rahatsız etmez'':'' Sen herhangi bir taş gibi… demir, sadece demir'' (Piyonova).

Böylece belirli bir konudan oluşan ismin kendisi, soyut özellikler veya bir niteliksel durumun geçişli ifadesi olabilir (Bu nesnenin içsel özelliklerinin etkileyici bir değerlendirmede veya mecazi anlamda). Burada çeşitli semantik olgular gözlemlenmiştir. Örneğin, serap kelimesi, mecazi anlamda yanıltıcı, illüzyon, hayal ürünü, gerçek olmayan klasik terimlerden bu anlama dönüşmüştür ve absolutif kullanımını kaybeder, ismin –in halinde zorunlu tespitini gerektirir: zafer serabı, savaş serabı, sevgi serabı. Serap kelimesi bu yönde niteliksel anlamının sesi haline gelir: ifade edilen serap kelimesi, serap şöhretiyle tanınmasına yol açar, serap kelimesinin nitel tanımı şöhretsel sıfatı oluşturur. Aynı zamanda: alkış tufanı- gök gürültülü alkış; parlak zeka- parlak bir zeka v.b. Nesnelerin etkileşimsel temelindeki niteliksel değerin gelişimi, isimler ve sıfatlar arasındaki semantik bağlantısı derin anlamlara yol açar.

Diğer bir deyişle fiil çekimlerinin çoğunun nitel dönüşüm süreçleri devam eder. Sıfatlarda sıfatfiil cümlelerinin fiillerin yan anlamlarıyla, zıt anlamlarıyla ve türleriyle

dönüşümü zordur- sürekli, sonsuz ve soyut. Bu nedenle sıfatfiiller biçimlendirici sonekleri –ся ile sadece çok nadir görülen ‘’fiilsiz’’ anlamı kazanır (olağanüstü bilim adamı, düşmüş adam v.b.). Tam tersine edilgen sıfatfiiller etkin bir işaret ya da durum belirlerler, bazen fiil ile doğrudan bağlantıyı kaybedebilirler de (okunan, ağlayan, tehdit edilen, kimsesi olmayan; yararsız kimse, boğuk ses, sevgi dolu gözlerle bakmak v.b.) ve sıfatlarla anlamsal yakınlığı çekimlenir. ‘’sütün kalitesi’’ bu tip sıfatfiillerin yöntemleriyle alışılmadık anlamsal ilgisi vardır (örneğin: kaybolmuş bakış, dağınık insanlar, utanmış yüz, hırpalanmış keskinlik, çiçek açan ahmak v.b.) Sıfatfiillerdeki zaman anlamı bu sütün kalitesine katkıda bulunur. Sütün kalitesi sözü neredeyse tamamen silinebilir. Sıfatfiillerin zaman anlamında sadece kendi anlatım şekli korunur, bitmemiş zaman tipinin kökünden -мый ve –нный: okunmuş- okunan; duyulmuş- duyulan v.b. Fakat bitmemiş zaman tipinin temelinden –нный sonekinin öğretilmesi verimsiz ve az sayıdadır. Sütün kalitesine bağlı edilgen ortaçlar bitmemiş zaman tipini temel alırlar, –енн(ый) ve –(а) нн(ый) sonekleri ikilik anlamında kullanılır. (ilham verici, arzu edilen, kanaatkar, takviye edilmiş, sempatik, belirsiz v.b.) sıfat fiillerde bu dönüşüm işlemini hızlandırmaktadır.

Eğer onlar –ыва, -ива,- или, -ну gibi soneklerle ve çeşitli ifadelerle vurgulanmamışsa, bitmiş ve bitmemiş zamanların temelindeki genel ayrımlar unutulmamalıdır. Ayrıca sıfatlardaki geçişli sıfat fiilleri o kadar da etkilemezler. (çok aranan ve arıtılmış; sevilen ve sevilen; hafif ve ağırlaştırılmış: ‘’ madde süspansiyon halindeki maddeden oluşur’’ v.b.

Niteliksel dönüşüm sürecindeki aktif sıfat fiillerde, anlamların başlıca nicel değerlerinin türleri de zordur. Nitekim, soneklerle oluşturulmuş sıfat fiillerin türlerinin nitelikleri ayırt edilmiş, örneğin anlık soneklerle –ну, -ну-, bazen yoğun tekrarlanmış son eklerle –ыва-, -ива- ve hatta soneklerle arttırılmaktadır, -ну- ve -е- (sağırlaştırılmış tür fiillerden; yeşile çalan) hemen hemen niteliksel anlamları gelişmez. Fakat tehdit eden durum, meydan okuyucu görünüm, gelecek vaat eden çocuk, yalvaran ses, mazeret sayılabilecek koşullar, uyarıcı çığlık, muzaffer aşk, dikkatli inceleme, itiraz eden yüz, iç karartıcı izlenim, bunaltıcı çoğunluk v.b. Zaten nitelik sıfatlarında dönüşümlü sıfatfiillerinin şimdiki zamanındaki etken çatısı, güçsüz anlamlar ve geçişliliği ortadan kaldırmayı gerektirmektedir. Bu koşullarda niteliksel anlamın gelişimi mümkün olabilir ve -ива-, -ыва- sonekleriyle oluşan sıfatfiillerdir (sızlanan geyik yavrusu: ağlamaklı

görünüş, kışkırtıcı gülüş v.b. ,fiillerin tamamlanmış hallerinde ortaya çıktığı gibi, örneğin, Dostoyevsky'nin dar anlamlı ve bürokratik kelimelerinin olması gibiydi; Ayrıntılı bir açıklama verir; ayrıntılı kelimesinin resim içerikli kitap anlamı var: gerçeklerin ayrıntılı şekilde taslak edilmesi, ayrıntılı cevap v.b. ve bağlı anlamda en ayrıntılı kullanılan fiil, en az kullanılandır.)

Karakteristik olarak sözlü sıfatların yapılışıyla ve kendi engelleme gücünün kısıtlamalarıyla –лый ile oluşturulur (perişan, dolgun, zayıf dumanlı, kahverengi v.b.) geçişli fiillerin tümü –лый ekiyle şekillenmez.

-в, -вши ve –ши eklerinden oluşan zarf fiilleriyle, -ший ve özellikle –вший eklerinden oluşan sıfat fiiller arasındaki anlambilimsel bağ doğaldır ki nadiren niteleme sıfatlarına geçer. Bazı durumlarda niteleme anlamı sadece –ший sıfat fiillerinde şekillenir.(çılgın gün; Ölmüş, devrilmiş vb.; cm. sıfat fiiller başlığı altında).

Böylece, sıfatfiillerin geçişi, zaman derecesinin açıklığından bir fiilin temel anlamının çeşitlerine ve sorumluluğuna bağlıdır. Sıfatfiillerinde fiilsel anlamda ifade edilen netlik daha azdır, nesnelerle ilişkisinde daha bağımsızdır ve sıfatlara yaklaşımı daha kolaydır.

Çağdaş rus dilinde sıfatların türevi olmayan niteliklerinin miktarının temeli çok azdır. O çok az artış gösterir. Sıfat türevlerinin temeli, esas olarak sıfat ve isim kategorilerinde

2.6.2. Sıfatların Resmi Biçimleri ve Sıfatların Başlıca Dilbilgisel Türleri

Sıfatların biçimlenme şekli, isimlerde olduğu gibi, aynı son eklerdeki sayısına ve çekimine göre tür niteliklerinin birleşimini temel alır. Çoğul sıfat formunda cinsiyet ayrımı yoktur. Yani, burada onlar silinir ve isimler kalır. Ancak, isimlerden farklı olarak, sıfatların çekim sistemi birleşiktir. O soneklerin farklı kelime oluşumuna bağlı değildir ve onlarla ilgisi yoktur. Sıfatların 'sert' ve 'yumuşak' olmak üzere sadece aynı tip çekimi vardır. Farklılıklar sadece yalın tekil soneklerde gözlenmektedir (добрый, -ая, -ое; кроткий, -ая, -ое; синий, -яя, -ее; волчий, -ья, -ье); yalın ve –i hali çoğullarda: добрые (=добрыи); кроткие(=кроткии); синие (= синии), волчьи ve kısmen –i halinin tekil çekiminde (волчью, волчье). Aitlik zamirlerinin çekimi, yalın halin her iki sayı çekiminde ve –i halinin tekil çekiminde temel olarak farklıdır (тот, та, то, ту,

те; весь, вся, всё, всю, все и т. п.; но также творительный падеж единственного числа всем, тем). Sadece bu şekilde adlandırılan nechlenny, ya da kısa, sıfatlar на -ов, -ин (отцов, мамин и т. п.),

Böylece hecelere ayrılmasındaki farklılıklar olarak sıfatların üç temel türü vardır: 1)Temel olarak niteliksel-ilgi; 2)Aitlik sıfatları 3)Aitlik zamiri

2.6.3. Nitelik Sıfatlarının Temel Oluşumu

Nitelik ve görelilik bildiren sıfatlar bölümünde -ый (ий, ой), ая (яя), ое (ее) eklerine (grafik ve fonik ifadesi fark etmiyor) hem cinsiyetin, sayının ve hâlin resmi belirtisi, hem de nitelik belirtisinin genel dilbilgisel anlamını ifade eden esas sonek gibi bakılmalıdır.

Sıfatın, –ый, ая, ое (ий, яя, ее) soneklerle doğal bağlı olan, göreceli ve karşılıklı ilişkili eklerin kapalı dairesini oluşturan bütün hâl sistemi, nitelliğin "anlaşılır kategorisinin" morfoloji ifadesi olarak hizmet ediyor.

Nesnel kategorisine dahil olan sıfatın ekleri oradaki fonksiyonuna göre değişiklik gösterir. Onlar ismin ekleri – sonekleri olup, niteliğin göstergesi gibi önemlerini kaybederler. V. Kaverinin "Nigrol" hikayesini kıyaslayın: "Рулевой открыл глаза. Тогда я увидел, что вовсе не рулевой это был, а рулевая".

İsmin yalın halinde olan sıfatın cinsiyet ve sayı fonksiyonları direkt olarak yalnızca hecelerle ilişkilidir. -0, -а, -о: глух, -а,-о; отцов, -а,-о; kıyaslama için: добр-ый, добр-ая, добр-ое v. s. -ый, -ой (-ий), -ая (яя), -ое (-ее) affikslerinde yalnız cinsiyet belirtisini gören ve belirtiye göre sıfatları "cinsiyete ait sözler" (fiilin geçmiş zaman şekli ile beraber) sınıfına dahil eden dil bilgisi uzmanları, -ый sonekinde en önemli göstergeyi, yani onun kendine has bireysel dilbilgisel işlevini, ona bağlı genel anlamdaki nitelikle ve ya niteliğin çeşitliliği ile ilişkisini görmüyorlar. Bu nitelik göstergesinin ve ya nitelliğin kategorik anlamı, sıfatın "söz değiştirme biçimlerinin" bütün siteminin inşasını oluşturuyor. -ый, -ой (-ий), -ая (яя), -ое (-ее) soneklerinin anlamı onun bütün hal biçimlerinde hiç de hal, cins, sayı göstergesi gibi tamamlanmıyor. Tam sıfatların hal eklerinin sistemi, bütünlükte sıfatın kategorisinin anlam biçimi esası gibi niteliğin anlamının ifadesi sayılıyor.

Hatta K.S. Aksakov -ый, -ой (-ий), -ая (яя), -oe (-ee) soneklerinde nitelliğin ifadesini görüyordu, nitekim kendine göre anlam ifade ediyordu, kendisi nesneye ait olmasına rağmen.

Aksakovdan sonra A.M Peşkovski bunu diğer bir şekilde açıklamıştır: Eğer туманный sözünde sade söz kökü nesne (туман-) bildiriyorsa, sonek bu nesneye kendi ilişkisini (-н-) bildiriyor. O zaman büyük ihtimalle, niteliğin anlamı yalnız –ий esnemesinde yani onu sıfat yapan ekte toplanabilir. Böylece hatta göreli sıfatlarda (onlar ne kadar sıfat olarak kalsalar da) nitelliğin çeşitliliğinde açılma oluyor.

Aslında nitelliğin anlamı yalnız nadir durumlarda sıfatın kendi kök elementi ile ifade ediliyor. Hatta böyle morfolojik bölünmeyen nitelik esasları – смел, рыж, добр, быстр, прост, храбр, груб, худ, хил ve Modern Rusçada sıfatın daha temiz ve düzgün formları olarak görülmüyorlar. Çünkü, sıfatın kısa formları hal değişimlerine uğramıyorlar ve kendilerine zaman kategorisini dahil ediyorlar ve böylece sıfatın kategorisinin kenarlarına çıkmasına meyilli oluyorlar. Bunun sonucunda sıfatın soneklerinin anlambilimsel değeri ve çeşitliliği yükseliyor. Bununla ilgili olarak, sıfatın tam ekleri ismin bütün hallerinde özel anlam elde ediyorlar. Lakin -ый, -ая, -ee sonlukları bütün kendi halleri ile birlikte modern Rusçada yeni sıfatlar oluşturan produktif araç olarak değerlendirilmiyorlar. Onun anlamı çok genel ve soyuttur. O kendinde yalnızca nesnenin niteliğine ait genel göstergeleri içerir. O uzaklaştırmanın anlambilimsel fonksiyonunu taşıyor. Buna göre ismin ve ya fiilin esasının nitelik kategorisine geçirilmesinde eklerin ilave edilmesinden başka ek ifade araçlarına ihtiyaç vardır. Yalnız –ый (-ая, -oe) ekleri sonekin desteği olmadan ismin ve ya fiilin temelinden sıfat biçiminin oluşması için yeterli olmuyor.

-ый (-ий), -ая (-яя), -oe (-ee) eki kendi kendiliğine tam şekilde zamanda nitelik halini ifade eden göreceli kısa şeklinden farklı olarak, yalnız oluşmayan nitelik sıfatlarında zaman dışında niteliği ifade eder.

Kıyaslama için: жив (чем люди живы; не одним хлебом живчеловек) ve живой (Örn. живой труп). Göreceli, yani eşya ilgili görüş belirtilmesini ifade eden sıfatlarda –ый soneki bu belirtiye soyut nitelik görünümü veriyor. O göreceli-eşya anlamının nitelik genelleştirilmesi aracı gibi hizmet ediyor. Göreceli kısa şekillerin olmaması durumunda –ый, (-ой) soneklerinin genel nitelik anlamı, temeli oluşmayan

sıfatlarda daha belirgindir ve direk ortaya çıkıyor: любой, голубой, полный v.s. Böylece sıfat kategorisinin esasını göreceli-nitelik sıfatları teşkil eder. Sıfatın bu kategorisinin çevresinde sahiplik ve işaret(gösteren) sıfatları ayırt ediliyor.

2.6.4. Aitlik Sıfatları

Aitlik sıfatları tüm sayıların ve türlerin –in hali ve yalın hali –a, -o ekleriyle oluşur ve sadece ismin –in hali ve –e halinin (yönelme) eril ve nötr cinslerinin tekil halinde kısa şekli kullanılır. Bu sıfatlarda –ый takısı eksiktir. Bu sıfatların bozulma şekilleri niteliksel ve ilgi kategorisinde, çekimsiz kısa halleriyle nadir benzerlik gösterir: aitlik sıfatları, bir konuyu belirleme ve yüklem görevinde kullanılırlar. Sıfatların ve isimlerin soneklerini birleştiren karışık bir türdür. Doğal sonucu olarak: aitlik sıfatları, nitelik bakımından ve sıfatların kendi koşullarından yoksundur.

Aitlik sıfatların dil bilgisel bakımdan oluşumu daha derin, anlayış bakımından ise gereklidir. Hepsinden önce zamir görevinde olan sıfatlarla aitlik görevinde olan sıfatların dikkat çeken bazı benzerlikleri vardır: benim, senin, bizim, sizin, bu, şu gibi. Anlam bilimsel bakımdan bu iki tür arasında yakın ilişki vardır. İkisi de sadece bir nesneyi serbest bırakmaz aynı zamanda kendisine veya kendi sahibinin talimatlarıyla direkt olarak bireyselleştirir. Aitlik ve işaret veya aitlik zamirleriyle oluşan sıfatlar diğerlerinden çok net bir şekilde ayrılırlar. Onlar işaret görevi görmektedirler (bu kelimede kesin anlamda), fakat niteliksel anlamda değil. Kişiselleştirilmiş işaretlerin anlaşılması ve eşleştirilmesi daha kolaydır. Örneğin: bu kelimelerin anlamları, karım, kız kardeşim, amcam, babam, dadım, dedem, kimsesiz, tavuk v.b. veya babalar, ahbaplar, hamallar v.b. kelimeler gibi sıfatlarla –овский, -ский veya –овый, -овой; baba, eş dost, köstebek, bahçe, tarla, ev v.b.

-овый, -иный sonekleriyle oluşan sıfatlar aitliği belirlemezler ancak birisine ve bir şeye özgü nitelikte aitliği belirlerler (çağdaş dilde tavşan gibi, dana gibi kelimelerin –ий, -ья, -ье sonekleriyle oluşumu sıfat türlerine aittir).

Artık 19. yüzyılın birinci yarısında dilbilgisinde (örneğin, N.İ. Greça) aitlik sıfatları (veya sayı),özel bir durumdan (kadınlar, aslanlar v.s.) veya genel ve zıt (aslansı, kadınsı v.s.) isimlerden gelir.

Pavsky nitelik ve ilgi sıfatlarını aitlik sıfatlarına ayırmak gerektiği konusunda şiddetle ısrar etti.

Pavsky sıfatların yapılışını açık ve net bir şekilde –ов, -ин son ekleriyle karakterize etmiştir: ‘’-ов ile biten (-ев, -а, -о) sıfatların şekilleri, anlam yardımcıları veya bir hayvan veya insan özümlemeleriyle ve bunun yanı sıra, bilinen bir insan ve hayvanla alakalıdır… Asimilasyon bilinen hayvan ırkları veya insan toplulukları ile ilişkili fakat bir hayvan veya insan ile doğrudan ilişkili olmadığında, –ов soneki ile bitenler belirtisiz bir hal alır ve –овый, -ая, -ое veya -евый, --ая, -ое gibi ekleri üstlenir… Özel isimler şahıslara ait olduklarından –овый eklenerek genelleme yapılamaz fakat insanlara ait durumlarda ve mesleklerde –овый soneki ile bitenler kolayca genel anlamda kullanılabilirler. Ve –ин sonekiyle alakalı olarak Pavsky şöyle yazmıştır: ’’ –ин soneki tüm durumlarda ona daha yakın anlamda olan –ов soneki ile anlamsal bakımdan benzeşmektedir.

Böylece aitlik sıfatları işaret zamirleri gibi kişiselleştirilmiş kullanımları tamamen bir kişiye veya nesneye aittir. Özelliklerin geneli, ilgi ve nitelik sıfatları olarak ifade edilir ve burada nesnelerin bireyselleştirilmesine karşı çıkar.

Aitlik soneklerinin (–ов, –ин) değerlerini, modern rus dilinde aitlik sıfatları kategorisinde daha doğru anlayabiliriz.

-ов, -ев sonekleriyle ve sert yumuşak ünsüzlerden oluşan eril cins sıfatlar çok yaygın kullanılmazlar (popüler konuşmada). Belirli bir yardımcı ifade (bir ismin temelinden oluşan) esas olarak bu edebi kitap dilinde yok olmuştur. Hem ortak aitlik hem de tekil olarak ifade edilen ismin –in halinden oluşan isimleri o onaylamamıştır. Öte yandan rus dilinde aitlik ve paralellik bakımından isimlerin tekil ve çoğulluğuna göre kurulmuştur. Tekillik dilbilgisi bakımından artık bir öznenin ayırt edici özelliği ve temel işareti olarak ayrılmaz. Bu grubun ortak ve öznel bakımdan aitliği arasındaki ilişkinin açıklanması isimlerin –in halinin tekilliği ve çoğulluğuyla şekillenmiş sabit bir sözdizimidir (aitlik sıfatlarının –in hali). Bu konuda iyelik sıfatları ve zamirleri arasında birbirine uygunluk yoktur (benim, senin, onun, bizim, sizin aitlik durumunda ve –in halinin olmadığı durumlarda: bana, sana, ona, size, bize şeklinde kullanılır). Anlam bilimsel bakımdan aitlik zamirleri çok geniştir. Onlar çok sayıda niteliksel değerlere ve ek göstergelere sahiptir (doğrudan sahiplenme).

-ов, -ев sonekleri çoğunlukla resmi aile isimlerinde özel isim olarak kullanılır (Petrov, Ivanov, Gorev, Steklov, Moreva v.b.). Her durumda aitlik sıfatlarını –ов sonekiyle zorlayan ve kısıtlayan sıfatların anlamsal bakımdan ayrılmasına –овый ile katkıda bulunur (timsahlar ve timsah). Fakat kurgusal edebiyat dilinde ve konuşma dilinde –ов soneki hala kullanımı zordur.

Ср. M. Gorki: ‘’ Gerçekten babaların sözünü dinlemek çok mu zor? (‘’ Filistinliler’’); L.Seyfullina: ‘’ Yaşlı kadın… (сыново) yüzüne doğruca baktım’’ (‘’ Yaşlı kadın’’): K.Fedin: ‘’Düz alan, hayvanlar tarafından açılmış kara deliklerle, çıplak ve düz bir şekilde görünüyordu. Sadece Yegor’un koku yeteneğine dayanarak, bu alanda gerçek yer sincabının yuvasını bulmak mümkündür. O artık gün geçtikçe kendini kayınbabasının işine adamıştı.

Aitlik şekillerindeki niteliksel gelişimi, yardımcı ögelerin ve onların kişisel tonlarının ortadan kaldırılmasıyla bağlantılıdır. Ayrıca sıfat üyelerinin tümünün oluşumuna bu çeviri tarafından ulaşılır. (babalar ve babasının: baba ile alakalı; damatlar ve damat: damatla alakalı; erkek kardeş ve erkek kardeşsel: kardeş desteği ve kardeş yardımı v.b.).

Uzun zaman önce kişilerin toplumun genelinin veya hayvanların cinslerinin belirlenmesi için –ов kullanmak yerine –овый, -ая, -ое veya -евый, -ая, -ое sonekleri kullanılır. Örneğin: katip (‘’katip kitapları’’), balina, kaplan, kunduz, mors balığı, mersin balığı, yengeç (‘’ yengeç boynu’’) v.b.

Bu durumlarda niteliksel değerin genel nüansı bu yardımcı değerler ile çözülür. (Birine özgü, bir şeye özgü, birine ait, bir şeye ait, hazırlanmış, herhangi birinin hazırladığı, herhangi bir şeyin hazırladığı v.b.)

Diğer aitlik soneki olan –ин, -а, -я ile biten insan ve hayvan isimlerinden oluşmuş kısa sıfatların şekillenmesidir (ve yalın durumda sonu boş olan yumuşak ünsüzle biten dişi cins kelimelerde daha azdır): annenin, teyzenin, amcanın, kedinin, tavuğun, kayınvalidenin v.b. (-нин ile bitenler kişilerin akrabalıklarıyla alakalı kelimelerdir: erkek kardeşin, kocan, eski dilde kızının)

Modern Rusçada –ин soneki ağırlıklı olarak tanıdık – hane ve aile ilişkilerini yansıtır. O ısrarla kelimeleri yakın isimlerin türevlerinden, evcil hayvan isimlerinden ve resmi erkek ve dişi isimlerinden -а, -я ile bitenleri tutar: teyzenin, teyzecik, annenin,

мачехин, babanın, amcanın, dadının, eşinin, kız kardeşinin; örneğin:'' Annenizin tabutuna ibadette ve tabiki babanızın tabutu yoluyla sadece sen gidersin'' (Turgenyev, ''Asilzade Yuvası'') ''benim evlenmem için, baba olmam gerek'' (Ostrovski, ''Yoksulluk Ayıp Değil''); Çernişevsky'nin '' Ev sahibesinin cebinde bin üç vardı, fazlası değil'' (''Ne Yapmalı?'').

Tekillik anlamında kullanılan , –ин sonekinin istikrarlılığı şüphesizdir, bireyselleştirmesi ise kaçınılmazdır (–ин sonekinin tekil isimlerdeki hali; şehirli, varlıklı, köylü vb. veya –ина, sürgün, тесина, patates vb.)

A.A.Potebnya rus dilindeki sıfat türlerin gelişimi hakkında şöyle yazmıştır:'' Başlangıçta her bir aitlik sıfatı ismin içinde her bir bireye özgü aitlik olduğunu göstermektedir... Sonra синекдохически kişi cinslerinin bir örneği olarak kabul edilir, tüm belirsiz sıfatların türetildiği düşünülür, sıfat anlamından ilgi ve cins aitlik sıfatlarının anlamına geçer v.b., ne olursa olsun niteliksel yaklaşıma geçer. Dilin yapısı ne kadar eskiye dayanırsa ve bu dildeki sıradan bir düşünce ne kadar mecazlı ise ekler o kadar normal kullanılır, geçerli edebi dil ilgi ve aitlik sıfat cinslerini gerektiren yere aitlik şahısı olarak atanır.''

-ов ile biten sonekin verimliliğin ayrımı veya tükenmesi ve –ин sonekiyle oluşumu çerçevesinde daralma edebi kitap dilinden karakterize edilmiştir (R. Koşutiça ve A. M. Peşkov'un açıklamaları).

Kurgu dilinde (özellikle dramatik konuşma dilinde fantastik ve diyalog şeklinde düzyazı) ve sözlü olarak hala halk dilinde yaygın iki tip kullanılır. F.Sologub'un anlatım şeklinde: ''Aniden görünen çingeneler filmi onu korkuttu'' (''Küçük Şeytan''). Fakat işlevlerinin genişleme eğilimleri genellikle gerçek oluşumlar yönünde aşılanmamıştır. Örneğin Mayakovski'nin: kaburga yayı, yorgancılık, dudaksal şeyler, yönetim kurulu kararı v.b. onun '' kemanlı konuşma'' v.b.

Fakat hiç şüphesiz aitlik sıfatlarına ait tarzın yaygın olarak kullanımı değişiklik gösterir. –ов, -ин son ekleriyle biten ismin yönelme ve –in hali nötr cinste sade kullanım şekilleri tamamen ortadan kalkmıştır. Diğer durumlarla bağlantılı olarak aitlik sıfatlarının –ов, -ин son eklerindeki kullanımının ayrımı gözlemlenmiştir. Aitlik sıfatlarının –ов son ekiyle bitenleri görünüşe göre, çoğunlukla ismin yalın ve –i hallerinin tekil ve çoğul hallerine uygulanır, dişi, tekil cinsin –ой ile bitmesi çok

nadirdir, özellikle ismin –de halinde (babanın kürkünde) ve hatta çoğul eğik durumda daha nadirdir. Aitlik sıfatlarından -ин soneki sadece ismin yalın ve –i halinin kısa şeklinde değil, ismin yalın hali hariç tüm üyelerinde yaygın olarak kullanılır.

19. yüzyıl rus edebi dilinde popüler konuşma dilinin etkisi altında olan ismin –in hali ve –e halinin, tekil erkek ve nötr cinsi aitlik sıfatlarının –ин soneki tüm oluşumları, üyeleriyle değiştirmiştir, örneğin: L. Tolstoy'un: '' Üç kilometre… teyzesinin evi ile kiliseyi bölen'' (''Diriliş''); Saltikov- Şedrin'in: Porfişa kendi ve annesinin tüm takdirine emanet ailesi ('' Bayan Golovlev''); F.Dostoyevski'nin: ''Köşede suyla dolu büyük killi kap, çocukların ve kocanın çarşaflarını akşam kullanmak için yıkamaya hazırlandı.'' (''Suç ve Ceza'') v.b. ayrıca İ. S. Turgenyev'in ''Annemin koltuğuna yakın'' (''İlk Aşk'') ve Modern rus dilinde Bezimensky'nin: '' Son zamanlarda yeni ячейкиного evden anneme geldim (''Üyelik Kartı'') v.b.

Hem –ов hem-ин son ekleri, (-иный, -ая, -ое) eklerine dönüşmesi aitlik anlamının ortadan kalkmasıyla bağlantılıdır. –иный ile biten kelimelerin niteliksel anlamı sadece hayvan isimleriyle oluşur: serçe, güvercin, kaz, leylek, hayvan, yılan, tavuk, kuğu, geyik, at, aslan, karınca, kartal, eşek, arı, şahin, ördek, atmaca v.b. Turgenyev'in '' Lüzumsuz insanın günlüğü'' eserinde: '' Yüzümde heyecanlı kaz ifadesi''.

Kişisel aitlik kategorileriyle, kişilerin ailevi üretkenliğinin belirlenmesi (–ов, -ин) son ekleriyle yakın ilişkilidir (İvanov, Blohin v.b.). Onların üretim çemberi, aitliğinkinden daha geniştir. Onlar sadece yaşayan canlı isimlerinden değil aynı zamanda isimlerin ait olduğu cansız varlıkların kategorisinden oluşturulur. Bu durumda ''cansız veya nötr cins isimler bir kişinin takma adını oluşturur ve böylece canlı varlıkların isimleriymiş gibi olurlar.'' Yazmıştır K. S. Aksakov.

Bu arada nötr cins sıfatlarının geneli (soyisimle başlayan istisnalar hariç) nötr cins isimleri gibi . –ов, -ин aitlik son ekleri kişilerle oluşmazlar, '' Kişisel aitlik hakları'' kavramıyla tolere edilemezler.

Batı Avrupa'nın etkili olduğu dönemde eski Rusya'da takma isimlerin Hristiyan isimleriyle yaygın olduğu bilinmektedir. Kilise tarafından verilen isimlerin halk tarafından kullanılması türlü dini tabular açısından kısıtlıydı. Hiç şüphesiz, takma isimler soy isimlerini etkilemiştir. . –ов, -ин son ekleriyle biten soy isimleri çoğunlukla eril cins ve nötr cins canlı ve cansız isimlerden oluşmuştur (-a ile değil) dişi cins

kelimelerde daha nadir hatta sıfat ve fiil temelinden oluşumu daha da azdır. Örneğin: Karpov, Vinogradov, Sadovnikov, Terpigorev, Malışev, Gorohov, Gorev, Solntsev, Kirpiçov, Zolotov vb.; Akulov, Şirokov. Eril cins . –ов son ekiyle biten soy isimlerinde ismin aygıtsal ve birliktelik halinde –ым soneki hariç (vurgusuz ve –ом ekine yakınlığından dolayı) , isim çekimlerini kendi soneklerine birleştirmiştir. -ин son ekiyle biten soy isimlerinde, dişi cins yumuşak ünsüz kelimelerden ve –a ile biten (eril, nötr ve dişi cins gibi) kelimelerden oluşan isimlerde aynı olay görülmektedir, örneğin: Voyevodin, Volodin, Gromilin, Kostin, Anaşkin, Fedin, Durılin vb –ин ile biten soy isimleri aitlik sıfatları ve vurgudan ayrılır. Aitlik sıfatlarının hareketsiz vurgusu azdır: Eğer isimlerin üretilmesinde vurgu hep aynı hecede kalırsa(dost-dostlar), -ов sonekiyle biten kelimelerin vurgusu veya isim kökü vardır veya eğer -ов sonekiyle isim yapılıyorsa vurgu sona geçer (Babalar, baba-babası, çar, Çar- çarı); -ин son ekiyle biten aitlik sıfatlarında vurgunun yerine bakılmaksızın vurgu genellikle kök kısmına geçer (örneğin: kızkardeşin, fakat kızkardeş; eşin fakat eş). Bu arada -ин son ekiyle biten soy isimlerinde vurgunun yeri bir ismin oluşumunda vurgunun konumuna bağlıdır(блохин, блохина от блоха); Svinyin domuzdan; Гаршин от гарша, vb. hayvan isminden gelen Gerasim- Gerasim vb.); ов sonekiyle biten aile isimleri, birkaç istisna dışında bölgesel ya da kırsal aksanı yansıtırlar(örneğin: İvanov İvan'dan gelir) ve aitlik sıfatları gibi aynı aksana sahiptirler. Eril cins soy isimlerde -ин sonekiyle bitenler -ов sonekiyle bitenlerle benzerdir.

Fakat dişi soy isimleri sıfatlara çok daha yakındır. Onlar –in hali, yönelme hali, ismin aygıtsal ve birliktelik hali, ilgeçli hali –ой sonekiyle bitenler sıfatların üyeleriyle çekimlenmesine uygundur. Hem kadın hem de erkek isimlerindeki çekim sistemindeki değişiklik kadın soy isimlerinden gelen orta isimlerin dilbilgisi bakımından farklılığı büyüktür (Vasilyeviç, -a, -y, -em, -e; Petrovna, -ы, --e, -ой, -e). Dişi cins soy isimlerdeki çekim farklılıkları sadece onların isimlere dönüşmesi değil, aynı zamanda devrim öncesi toplumunda kadının sosyal konumuyla da açıklanabilir. Kadının soyadı erkeğin soyadıyla belirlenirdi (çocukların da babalarından aldığı gibi), görünüşe göre ilgili erkek soy isimlerinden türetilen aitlik sıfatı biçiminde kadın soyadları da uzunca incelendi: Petrova soy isminden anlaşıldığı üzere, Petrovlara ait anlamındadır v.b.) sıfatlarda yapıldığı gibi isimlerine de çoğul eklemek gerekir: Ивановы, Ивановых, Ивановым, Ивановыми, Ивановых (İvanovlar).

Yerleşim yerleri ve şehir isimleri çok önceleri -ов sonekiyle yapılırdı. Fakat 18.yüzyıl ve 19. Yüzyılın ilk çeyreği rus dilbilgisinde bu isimler ve soy isimleri aynı kategoriye aittir. Onlar için ismin aygıtsal ve birliktelik hali olduğunu gösteren sonekler –ым, -им ile sağlanır (Azov'a göre). Fakat ‘’Pratik Rusça Dilbilgisi'nde’’ N. İ. Greça ‘’Киев и Псков isimleri B.B. ile bittiğinden -ск-, -цк, -вль (Тобольск, Бежецк, Ярославль) isim gibi çekimlenir’’, örneğin: ismin aygıtsal ve birliktelik halinde -ом(-ем) eklerini alır. ‘’Rus Dilbilgisi’’ nde A. H. Vostokov şöyle demiştir ‘’ Киев, Псков (Ростов, Гдов ve sonu B. B. ile biten diğer şehir isimleri) ismin aygıtsal ve birliktelik halinde isim gibi çekimlenir: Киевом, Псковом (-вым yerine)". ‘’Tarihsel Dilbilgisi’’ nde F. I. Buslayev genel ve kesin talimatlarda şöyle vermiştir: ‘’şehir isimlerinde saklanmış sıfatların kısa halleri görecelidir.’’,isim gibi çekimlenir (örneğin, Киевом, Полоцком v.b.). Fakat burada bir aykırılık olduğu gözlemlenir: –ов ve –ин ile biten bütün sıfatlar şehir ve kişi isimlerinde uygun hale dönüştürülür, ismin edat halinde –e sonekini, ismin aygıtsal ve birliktelik halinde ise –ым, -им sonekini alır. A. A. Şahmatov ‘’ Modern Rusça edebi dilinin skecinde’’ kitap dilinde şehir isimlerinin ismin aygıtsal ve birliktelik halinin kurallarını ve uyuşmazlığını daha iyi öğretmek için kurmak istedi. A. A. Şahmatov'un gözlemlerine göre, -ов, -ев ve –ин sonekleriyle biten şehir isimleri (yumuşak ünsüzler ve aynı zamanda –ск ile bitenler) isimler eğer aitlik sıfatlarıyla bağlantısını kaybederlerse tamamen gerilemeye geçerler (örneğin: под Глуховом, под Черниговом, с Киевом, с Ростовом, с Гдовом, под Кашином v.b.). Bu durumda isimle bitenler ve ismin aygıtsal ve birliktelik halinde meydana gelir. Görünüşe göre, aynı kural –ово ile biten köy ve kasaba isimleri için de geçerlidir (Сормово, Колпино). Fakat ‘‘konuşmada doğrudan veya diğer isimlerle alakalı şehir isimleri aynı zamanda soyisimlerle benzerdir: Романов, Борисов, Юрьев, Царицын tüm heceler isimlerle biter (çoğul) fakat ismin aygıtsal ve birliktelik hali hariç olduğunda:’’ с Романовым, с Царицыным’’.

Modern dilde, -ом ve –ым ile biten vurgusuz canlı telaffuzun kısmen etkisi altındadır ve eşanlamlılığı önlemenin de kısmen etkisi altındadır (M. İ. Kalininım, fakat Kalının şehriyle), yalın halde –ино ve –ов, -ин, -ово sonekleriyle biten tüm şehir isimlerini ismin aygıtsal ve birliktelik hali yazı dilinde , -ом sonekiyle biten isimleri birleştirme eğilimi gözlenmiştir (eğer hecelere ayrılırsa, yalın haldeki sanatsallık korunamaz).

Böylece, –ов ve –ин ile biten aitlik sıfat üyelerinin zayıflığı fiillerin bitmiş hallerinde oldukça açıktır. Bir sıfat sınıfını kapsamak, bu sözdizimsel aitlik sıfatlarını, akrabalık niteliği olan kelimelerle birleştirmek için çekimlenir (İsmin yalın hali hariç dişi cins üyelerinde isim çoğul olur).Fakat bu ilişki ayırma işleminin yansımasını ve aitlik sıfatlarının oldukça açık gösterildiği kişilik ekleri bu birleşmeyi engeller. A. M. Peşkov şunu farketti: ‘’ братнин, отцов sıfatlarındaki –ов ve –ин sonekleri doğrudam bu takılardan oluşur (sadece benzerlik değil!) fakat bu veya diğer niteliklerle bağlantılıdır; diğer özneye aitliği ve ne olduklarını biz tamamiyle onlara işaret ettik’’ (daha doğrusu tekil şahıslara verilen ismin temeline dayanır).

–ов ve –ин sonekleriyle biten aitlik aitlik sıfatlarında, tek bir sahibi tarafından belirlenen kelimelerin işaret aşamasında dondurulmasıdır. Bu dar çerçevede aitlik ve nitelik sıfatları ve onlar arasında keskin ayrım kullanılır. Niteliksel anlamın çeşitli oluşumlarının daha çok gelişimi olan zamir ve işaret sıfatları onlardan uzaklaştırırlar.

Aitlik sıfatlarının anlamını tamamlamak için, şekle göre (ismin yalın hali ve –i hali), sözcük anlamına göre –ий, -ья, -ье sonekleriyle oluşan ilgi sıfatları göz önünde bulundurulmalıdır. Kısa aitlik sıfatları kısmen bitişik olur (-ья, -ье;-ью, -ье); Deyimlerde arkaik (eski) şekiller:’’ Turna çubuğuyla herşey senin için hazır’’ (A. Koltsov, ’’Lihaç Kudriyaviç’in ilk şarkısı’’); Ön devrimci olarak tanrını yasasında resmi okul: Tanrı kurallarını öğreten’’; ‘’Tanrı’nın hukuku berabere olsun’’; F. M. Dostoyevski’nin ‘’ Yaralı veHareketliler’’: ‘’ Sizin için bekleyen tanrının melekleri gibi’’v.b.

Akad. A. A. Şahmatov , -ий, -ья, -ье sonekleriyle biten sıfatlarda ismin üyeleri ve üyeleri olmayan yalın hali ve –i halindeki tüm cins ve sayıların çakışmasını vurgulamıştır. İsmin yalın halinin eril cinsi üyelerindeki daralma sesleri, ismin üyesiz yalın halindeki bozulmayla çakışmasının bir sonucudur (козu-й yerine козuuu). Bu eski rus dilinde artık zamir yerine ismin tüm hal ve sayılarındaki yalın hali ve -i hali козjaja, козjyjy, козjeje, козuuu yerine козja, козjy, козje, козjи olarak kullanılmasına yol açmıştır. İsmin yalın halinde ve –i halinde лисья, лисью, лисье, лисьи, diğerlerinde ise, лисьего, лисьем v.b. kullanılmıştır. Böylece A. A. Şahmatov modern dilde -ий, -ья, -ье sonekleriyle biten sıfatların tüm şekilleri –его, -ему v.b. soneklerini temel alan ismin yalın hali hariç diğer tüm hallerinde, isimlerle değil zamirler, ismin çekimleri ve ismin –i hali ve yalın hali sonucunda görülen ‘’gaploloji’’ şeklinde oluşturulmuştur. İki

özdeş kombinasyonun sadeleştirilmesi: козья yerine козьяя, козье yerine козьее v.b. Fakat козий (keçi) çekimi için en olası başka açıklama da vardır. Bu açıklamaya göre ismin yalın ve –i hali kendi eski isimlerini ve ögesi olmayanları muhafaza ederler ismin diğer hallerinde ise mavi (синий) gibi sıfat çekimlerinin yapılışıyla benzetme yoluna gidilir. Genel ve güvenilir diğer hipotezler козий — лисий v.b. çekimi olan ve çekimsiz olan iki morfolojik tip olarak sıfat çekim sisteminin olduğunun göstergesidir. Fakat sıfatların işlevlerini yerine getirebilmesi için bu iki sistem şekillenemedi ve yansıtılamadı. Gerçekten de -ий, -ья, -ье sonekleriyle biten sıfatlar aitlik anlamında kullanıldı fakat onlar hiçbir somut tekil aitlik sıfatlarının ve isimlerin ögelerinin gölgesinde kalmadı. N. İ. Greç ‘’Aitlik sıfatları’’ kategorisindeki soneklerle sıfatları bağlamıştır. Fakat ilgi sıfatlarının temel anlamı: hayvanlar ve insanlara karşı oluşan tutumun çeşitliliğini belirler (bu ilişkilerin niteliklerinin yeniden düşünülmesi olasılığıyla). Çağdaş dilde –ий sonekiyle bitenler herşeyden önce herhangi biri için (genellikle herhangi bir hayvan için) tipik özellik anlamına gelir. O yaşayan bir varlık ve isimleri temel alan ilgi sıfatlarıyla şekillenir,(böylece isimlerin temelinde г, к, х, diş ünlüleri т ид ve yarı kapalı ünsüz ц onlarla tıslama sessiz harflerine dönüştürecektir): медвежий (медведь), верблюжий (верблюд), лебяжий (лебедь), волчий, заячий, птичий, рачий (рачьи глаза), белужий; бараний, павлиний, коровий, олений, рыбий v.b. Fakat лисий, крысий (крысиный den gelir), eski tarzda: воловий, слоновий; ayrıca: беличий (белица kelimesinden gelir), говяжий (yaşlı sığır kelimesinden gelir говядина).

Ayrı anlamda fakat –иный kullanılan hayvan isimleri istisnadır, соловьиный(bülbül), козлиный(keçi), орлиный(kartal), львиный(aslan), лошадиный(at), совиный(baykuş), мышиный(fare), крысиный(sıçan), куриный(tavuk); Утиный(ördek) . петуший и петушиный(horoz).

-ий(-ья, -ье) sonekleri bu anlamda –ячий sonekiyle genetik olarak bağlantılıdır(anlamı: herhangi bir çocuk veya hayvana özgü). -ят- ile biten isimlerle bağlantılı değildi, -ята soneki çoğul halinde korunmuştur: поросята — поросячий; телята — телячий; ребята — ребячий; крысята — крысячий v.b. Şimdiki zamanda bazı kelimelerin ilişkisi kaldırılır, кошачий (kedi keimesinden gelen); гагачий(kuştüyü), кошата, гагата şeklinde olmamasına rağmen örneğin, орлячий(kartal) kelimesi olmadığında орлята olarak kullanılması (ayrıca индюшачий kelimesi индюшечий den

gelir, бычачий, свинячий kelimesi свинята kaldırıldıktan sonra kullanıldı v.b.).

Bunun dışında, -ий, -ья, -ье sonekleriyle öğrenim şöyledir: herhangi birşeyden işlenmiş, hazırlanmış(bir ismin yapılışı doğrultusunda): лисья шуба(tilki kürkü), мерлушечий тулуп(deri ceket), рыбий жир(balık yağı), соболий воротник(samur yaka) v.b.

Sonuç olarak -ий, -ья, -ье eklerinin yardımıyla isimlerin hepsi üretildiğinde, kişiyi temsilinden önce esas olarak mesleği, sosyal statüsü, yaşı ve pozisyonu sıfat anlamı olarak şöyledir: herhangi birine özgü, örneğin: erkek (Şolohov'un '' Durgun Don'' eserinde: '' Basitçe bir erkek gözüyle Grigory onları merakla inceledi''), toprak sahibi, çizme, çoban, kız, dul, yaşlı kadın, düşman, prens, avcı insan (sadece fiziksel anlamda: insan gözü, insan kafası fakat человеческий: insana ait anlamdadır) v.b.

-ий, -ья, -ье ile biten ilgi sıfatları, nitelik sıfatları ve ilgi sıfatları arasında nitelik anlamı olarak kolay geliştirilebilir ve çok geleneksel ve hareketlidir. Örneğin: '' Farenin yaşam tarzı'' (Puşkin); dana gibi istek; doymaz bilmez iştah; incitici davranış; rakip coşkusu; berbat soğuk algınlığı v.b.

Morfolojik ve anlambilimsel anlamda ilgi ve nitelik sıfatlarının aitlik kategorisi arasındaki farklılıklar açıktır. İyelik sıfatlarının akıbeti beklentileri içermez. Bir tür hece sistemi olan ''karma'' hariç aitlik sıfatları karakterize edilmiştir. İsmin yalın hali ve –i halinde sayılarda, ismin –in hali ve –de halinde de nötr ve eril cinste; ismin aygıtsal ve birliktelik hali, ismin edatsı tekil ve eril orta cinste –in hali, -de hali, aygıtsal ve birliktelik hali, edatsı halinde dişi tekil cins, ismin yalın hali hariç diğer tüm hallerinde ise ismin üyeleri kullanılır. Karşılaştırma derecesinin olmaması ve yapım yetersizliğinden dolayı ''küçültme'' her türlü öznel değerlendirme şeklidir. Bunun dışında, aitlik sıfatları için zarflarla uyuşmayan özellik vardır: aitlik sıfatlarından -ов, -ин sonekleriyle zarf oluşumu mümkün değildir. Bu işaretlerin bazıları zamire ait sıfatların oluşumuyla aitlik sıfatlarının ortak gibi görünmesine sebep oluyordu.

Görünüşe göre, bu uzlaşma akılda olandı akag. A. A. Şahmatov, aitlik sıfatlarını '' ad ilişkisi)) olarak belirtti ve ''temel işaret'' lerle aitlik sıfatlarının soneklerinin vurguladı: -ов (eski slav zamiri овъ, овый), -ин (иной, ин-ок isim sonekleri -ин, -ина).

Ancak zamirlerle aitlik sıfatlarının bağlantısı tek yönlü ve haricidir.

SONUÇ

Sonuç olarak Türkçe ve Rusça sıfatların işleyiş bakımından aynı görevde fakat oluşum bakımından farklılıkları açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. Türkçe sıfatlar sadece isimleri renk, cins, sayı, durum ve işleyiş şeklinde niteleyerek karşımıza çıkar. Fakat Rusçada sıfatlar isimleri nitelerken isimlerin cinsine göre son ek alırlar. Bu son ekler tablolar aracılığıyla açık bir şekilde gösterilmiştir. Aslında dilbilgisi bakımından sıfatların kullanımı ve cümle içindeki yerleri bakımında her iki dilde de benzer şekilde kullanılmaktadır. İki dil arasındaki farklılıkları daha iyi anlayabilmek için bolca sıfat örneklerinden yararlanılmıştır. Son bölümde ise kullanılan Rusça sıfatları daha iyi anlayabilmek için sözlük oluşturulmuştur.

Kısacası iki dili birbirinden ayıran en temel özellik Rusçada isimlerin eril, dişil ve nötr hallerinin bulunmasıdır. Türkçede ise böyle ayrımın söz konusu olmadığıdır.

KAYNAKÇA

Demir, Nurettin, (Ünite 1), Yılmaz Emine, (Ünite 1), Gencan, Tahir Nejat, (Ünite 2-9), *Türkçe Biçim Bilgisi*, T.C. Anadolu Üniversitesi yayını no: 2370 Açıköğretim Fakültesi yayını no: 1367 Eskişehir Ocak 2013.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* (20. Baskı), Bayrak basım / Yayım/ tanıtım, İstanbul 1993

Gültek, Vedat, *Russko-Turetskiy Slovar,* Multilingual, İstanbul 2012.

Kononov, A. N., *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıka,* Multilingual, Multilingual yabancı dil yayınları, Moskova-Leningrad 1956

Ojegov, S. İ., Shevedova, N. Yu., *Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka,* (4. Baskı), RAEN, Moskova 2008

Vinogradov, V. V., *Russkiy Yazık-Grammaticheskoe Uchenie o Slove,* Gosudarstvennoe uchebnoe pedagogicheskoe izdatelstva prosvesheniya RSFSR, Moskova 194

Yaşar, Adnan, *Grammatika russkogo yazıka, Rus Dili Grameri Vot nasha kniga,* Nobel, Ankara 2013

EKLER

EK 1. SÖZLÜK

- Алый: Al
- Бежевый: bej
- Бледный: soluk
- Белый: beyaz
- Бурый: kahverengi
- Вороной: kuzguni
- Гнедой: ateş kızılı
- Голубой: mavi
- Желтый: sarı
- Карий: kahverengi
- Палевый: uçuk(mat)
- Русый: kahverengi
- Рыжий: kırmızı
- Сивый: gri
- Сизый: gri
- Синий: mavi
- Седой: Kırarmış
- серый: gümüş rengi
- черный: siyah
- смуглый: koyu
- прямой: doğrudan
- правый: sağ
- левый: sol
- малый: küçük
- тесный: dar
- большой: büyük
- плоский: düz
- глубокий: derin
- далекий: uzak
- долгий: uzun
- короткий: kısa
- узкий: dar(ensiz)
- широкий: geniş(enli)
- пряный: baharatlı
- кислый: ekşi
- прочный: sağlam
- ровный: düz
- мокрый: ıslak
- острый: keskin(sivri)
- теплый: ılık
- горький: acı(keder)
- жидкий: sıvı
- легкий: hafif
- мелкий: küçük
- мягкий: yumuşak
- редкий: seyrek
- сладкий: tatlı
- тонкий: kalın
- тяжелый: ağır
- густой: sık(gür)

- частый: sık(sık)
- босой: yalınayak
- голый: çıplak
- нагой: cıbıl
- лысый: dazlak(kel)
- сытый: (karnı) tok
- молодой: genç
- старый: yaşlı
- дюжий: iri yarı
- хилый: yanık(kavruk)
- косой: eğik(şaşı)
- глухой: sağır
- слепой: kör
- тощий: cılız
- полный: dolgun
- быстрый: hızlı
- толстый: şişman
- хороший: iyi
- злой: kötü
- живой: canlı
- резвый: neşeli
- глупый: budala
- грубый: kaba
- дикий: vahşi
- гордый: gururlu
- косный: geri fikirli
- бодрый: dinç
- добрый: iyi kalpli
- мудрый: bilge
- хитрый: kurnaz
- храбрый: cesur
- щедрый: cömert
- наглый: küstah
- подлый: alçak
- жестокий: acımasız
- кроткий: kuzu gibi
- железный: demir
- жилистый: sırım gibi
- болотистый: bataklık
- вертлявый: kıpır kıpır
- пропащий: propan
- закоптелый: dumanlı
- здешний: yerel
- домашний: evcil
- вчерашний: dünkü
- бордовый: bordo
- палевый: somon
- оранжевый: turuncu
- розовый: pembe
- лиловый: lila
- фиолетовый: mor
- фрезовый: eflatun
- кремовый: krem
- пунцовый: ateş kırmızısı
- Вороной: yağız(kara)
- Буланый: açık defne yeşili

- Гнедой: ateş kızılı
- Каурый: deniz kabuğu rengi
- Мухортый: alaca
- Пегий: demir kırı(meşin rengi)
- Саврасый: kır
- Соловый: ince benekli kır
- Чалый: benekli
- Чубарый
- Осиновый: sonbahar yeşili
- Сливный: erik rengi
- Смородинный: kuş üzümü rengi
- Червчатый: nar kırmızısı
- Кофейный: kahve
- Фисташковый: fıstık
- Бутылочный: şişe
- Янтарный: kehribar
- Шоколадный: çikolata
- Сиреневый: leylak
- Оливковый: zeytin
- Белый: beyaz
- Серый: gri
- Синий: mavi
- Сизый: mavimsi kır
- Желтый: sarı
- Черный: siyah
- Березовый: akağaç
- Библиологический: kütüphanesel
- Бивачный: kamp
- Биржевой: değiş tokuş
- бирюзовый: turkuaz
- бисквитный: bisküvi
- бобровый: kunduz
- боковой: yan taraf
- болевой: ağrı(sızı)
- бомбовый: bomba
- брачный: evlilik
- броневой: zırh
- бронзовый: bronz
- бронхиальный: branş
- бубновый: elmas
- бузиновый:
- букетный: buket
- булочный: ekmek
- бумажный: kağıt
- бумазейный: pazen(kumaş)
- бутовый: moloz(taş)
- бухгалтерский: muhasebe
- былинный: destan
- бязевый: çiçekli kumaş
- вагонный: vagon
- веревочный: halat
- вазелиновый: vazelin
- валерьяновый: kediotu
- валютный: döviz
- часовой мастер: saat ustası
- рыбный: taze balık(kırım şarabı)

- винный торговец: yabancı tüccar
- мраморный умывальник: mermer lavabo
- мраморная статуя: mermer heykel
- мраморный столик: mermer masa
- мраморная бумага: mermer gibi kağıt
- мраморное мыло: mermer sabun
- мраморное чело: mermer kaş
- мираж славы: zafer serabı
- мираж войны: savaş serabı
- мираж любви: sevgi serabı
- начитанный: okunan
- заплаканный: ağlayan
- угрожаемый: tehdit edilen
- необитаемый: kimsesi olmayan
- конченый человек: yarasız kimse
- надтреснутый голос: boğuk ses
- смотреть влюбленными глазами: sevgi dolu gözlerle bakmak
- потерянный вид: kaybolmuş yüz
- рассеянный человек: dağınık insanlar
- смущенное лицо: utanmış yüz
- избитая острота: hırpalanmış keskinlik
- набитый дурак: çiçek açan ahmak
- вдохновенный: ilham verici
- желанный: arzu edilen
- воздержанный: kanaatkar
- усиленный: tavsiye edilmiş
- сочувственный: sempatik
- неопределенный: belirsiz
- угрожающее положение: tehdit eden durum
- вызывающий вид: meydan okuyucu görünüm
- многообещающий мальчик: gelecek vaat eden çocuk
- умоляющий голос: yalvaran ses
- смягчающие обстоятельства: mazeret sayılabilecek koşullar
- предостерегающий окрик: uyarıcı çığlık
- торжествующая любовь: muzaffer aşk
- испытующий взгляд: dikkatli inceleme
- протестующее лицо: itiraz eden yüz
- удручающее впечатление: iç karartıcı izlenim
- подавляющее большинство: bunaltıcı çoğunluk
- заискивающий взгляд: ağlamaklı görünüş
- заискивающая улыбка: kışkırtıcı gülüş
- облезлый: perişan
- пухлый: dolgun

- исхудалый: zayıf
- закоптелый: dumanlı
- загорелый: kahverengi
- сумасшедший день: çılgın gün
- усопший: ölmüş
- падший: devrilmiş
- волчий: kurt
- любой: diğer
- голубой: mavi
- полный: tam
- мой: benim
- твой: senin
- наш: bizim
- ваш: sizin
- тот: şu
- этот: bu
- женин: karım
- сестрин: kızkardeşim
- дядин: amcam
- папин: babam
- нянин: dadım
- старостин: dedem
- бедняжкин: kimsesiz
- курицын: tavuk
- лошадиный: at
- гусиный: kaz
- комариный: sivrisinek
- соловьиный: bülbül
- куриный: tavuk
- крысиный: fare
- львиный: aslan
- отцов: baba
- приятелев: eş dost
- швейцаров: bekçi
- отцовский: babanın
- приятельский: eş- dostun
- кротовый: köstebek
- садовый: bahçe
- полевой: tarla
- домовый: evin
- заячий: tavşanın
- телячий: dananın
- писцовый: katip
- китовый: balina
- тигровый: kaplan
- бобровый: kunduz
- моржовый: mors balığı
- осетровый: meşin balığı
- раковый: yengeç
- гражданин: şehirli
- дворянин: varlıklı
- крестьянин: köylü
- хворостина: sürgün
- тесина: ?
- картофелина: patates
- ребровы дуги: kaburga yayı

- стеганье одеялово: kırk yama yorgan
- губы вещины: dudak eşyası
- постановление исполкомово: yönetim kurulu kararı
- воробьиный: serçe
- голубиный: güvercin
- гусиный: kaz
- журавлиный: leylek
- звериный: hayvan
- змеиный: yılan
- куриный: tavuk
- лебединый: kuğu
- лосиный: geyik
- лошадиный: at
- львиный: aslan
- муравьиный: karınca
- орлиный: kartal
- ослиный: eşek
- пчелиный: arı
- соколиный: şahin
- утиный: ördek
- ястребиный: atmaca
- медвежий: ayı
- верблюжий: deve
- лебяжий: kuğu
- волчий: kurt
- заячий: tavşan
- птичий: kuş
- рачий: ıstakoz
- белужий: yunus
- бараний: koyun
- павлиний: tavuskuşu
- коровий: inek
- олений: geyik
- рыбий: balık
- лисий: tilki
- крысий: fare
- воловий: öküz
- слоновий: fil
- беличий: sincap
- говяжий: sığır
- соловьиный: bülbül
- козлиный: keçi
- орлиный: kartal
- львиный: aslan
- лошадиный: at
- совиный: baykuş
- мышиный: fare
- крысиный: sıçan
- куриный: tavuk
- утиный: ördek
- петуший: horoz
- поросячий: domuz
- телячий: buzağı
- ребячий: çocuk
- крысячий: sıçan

- кошачий: kedi
- гагачий: kuş tüyü
- индюшечий: hindi
- бычачий: boğa
- свинячий: domuz
- лисья шуба: tilki kürkü
- мерлушечий тулуп: deri ceket
- рыбий жир: balık yağı
- соболий воротник: samur yaka
- мужичий: erkek
- помещичий: toprak sahibi
- сапожничий: çizme
- пастуший: çoban
- девичий: kız
- вдовий: dul
- старушечий: yaşlı kadın
- вражий: düşman
- княжий: prens
- охотничий: avcı
- человечий: insan
- прийти в телячий восторг: dana gibi istek
- волчий аппетит: doymak bilmez iştah
- медвежья услуга: incitici davranış
- петуший задор оппонента: rakip coşkusu

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Emel EVRENKAYA
Doğum Yeri ve Tarihi	BERGAMA/İZMİR/04.04.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Kafkas Üniversitesi/Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Rusça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	emelevrenkaya@gmail.com
Tarih	06.07.2015